

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Α΄.

31 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1879

ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ΄.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΜΑΖΕΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ

Ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ε. Σιάτςμαυερ, καὶ ἀπὸ τῆς
Γερμανικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπὸ Γ. Δημητριάδου.

(Ἰδ. συνέχ. σελ. 414.)

Α΄.

Ἡ ψυχολογία καὶ φυσιολογία δύνανται πολλοὺς σαφηνισμοὺς νὰ παρά-
σχωσι τῇ παιδαγωγικῇ, ἀλλὰ πλείονας νὰ λάβωσι παρ' αὐτῆς.

Ὡς ἡ λατινικὴ λέξις *educatio*, ἐν δὲ ταῖς θυγατρᾶσι τῆς λατινικῆς
γλώσσας *éducation, educatione* κ.τ.λ. παράγεται ἀπὸ τοῦ *educere* =
«ἐξάγω», οὕτως ἡ γερμανικὴ λέξις. «*Erziehung*» (=ἀγωγή, παιδαγωγία)
ἀπὸ τοῦ «*erziehen*», ἥτοι ἄγω, ἐδηγῶ τινα εἰς τι τέρας, σκοπὸν = *in-*
ducere, perducere.

Πρὶ πάντων δὲ ὁ παιδαγωγῶν γινωσκέτω, ὅτι πλείω αἰεὶ ποτε δεόν νὰ
εἰσαγάγῃ ἀπὸ τοῦ παιδαγωγουμένου ἢ νὰ εἰσαγάγῃ καὶ ἐνστοιβάσῃ αὐτῷ
λόγους, κραυγαῖς κ.λ.

Ἡ παιδαγωγία δὲν ἀποβλέπει τοσούτω εἰς τὸ νὰ διεγείρῃ τὸ πνεῦμα
καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ παιδαγωγουμένου, ὅσῳ εἰς τὸ νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ
σθεσθῶσιν ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ τὰ ὑπάρχοντα ἔμφυτα προτερήματα
καὶ καλὰ κλίσεις αὐτοῦ, νὰ μὴ κοιμηθῇ ἡ φαντασία αὐτοῦ, νὰ μὴ περιο-
ρισθῇ καὶ ἀποτραπῇ διὰ τοῦ φόβου ἢ ἐπιθυμίας καὶ ὁ πόθος αὐτοῦ πρὸς
ἐνασχόλησιν καὶ αἰ ὑπ' ἄλλων (ἀνικάνων ἢ ἀπαιδευτῶν γονέων) ἐπενε-
χθεῖσαι βλάβαι ὅσῳ τὸ δυνατόν νὰ θεραπευθῶσι καὶ ἐπανορθωθῶσιν.

Ἄλλα ποσῶς δὲν εἶνε ἐπάναγκες νὰ προλαμβάνομεν τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδίου, τοῦ παιδός, τοῦ κορασίου, τοῦ νεανίου, καὶ τῆς νεάνιδος, ὅπως ἐπιταχύνωμεν αὐτὴν. Ἄρκει νὰ ἐπιτηρῶμεν αὐτὴν καὶ ἐγκαίρως διὰ τῶν προσηκόντων μέσων νὰ ὀδηγῶμεν καὶ βοηθῶμεν.

Οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἤττον τύραννοι ἀλλήλων, ἢ ἕκαστος ἑαυτοῦ, γενόμενος δοῦλος κακῶν συνηθειῶν.

Ἄληθῶς ἐλευθερία εἶνε ἡ παιδαγωγία ἡ ἱκανὸν ποιούσα τὸν παιδευόμενον ν' ἀσπάζεται ἐν πᾶσι τὴν τάξιν καὶ μὴ ρυμουκῆται ὑπὸ ξένων ἢ ἰδίων συνηθειῶν. Ὡς εἰς πᾶσαν ἀνθρωπίνην πράξιν οὕτω καὶ εἰς τὴν παιδαγωγίαν δὲν ἀρκεῖ μόνον τὸ παρατηρεῖν καὶ παραβάλλειν· αἱ παρατηρήσεις πρέπει ν' ἀποβλέπωσιν εἰς ὄρισμένον σκοπὸν. Δέον νὰ γινώσκωμεν περὶ που, τί ζητοῦμεν, ὅπως εὖρωμέν τι.

Ἐπάρχει τάξις ἄνευ μεθόδου, ἀλλὰ πολλῶ πλείονες μέθοδοι ἄνευ τάξεως. Π. χ. ἐν τινι πολιτείᾳ καὶ ἐπὶ τῆς μεγίστης ἠθικῆς αὐτῆς παρακμῆς δύναται νὰ ἐπικρατῆ ἐξωτερικὴ τις ἀναγκαστικὴ τάξις, — ἐν ᾧ ἀπεριόριστος σχεδὸν πολιτικὴ ἐλευθερία πολὺ καλῶς συμβιβάζεται μετὰ τῆς καλλίστης ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς τάξεως, καίτοι ἡ δημοσία ἐπιμιξία τοσοῦτ' ἀποκλίη καὶ ζωηρά. Ἡ παιδαγωγία ὁμοιάζει πρὸς τροχόν, οὗ αἱ ἀκτῖνες συγκεντροῦνται ἐν κοινῷ κέντρῳ.

Τὸ πνεῦμα καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ὄργανα, τὰ ὁποῖα δὲν διαπλάσσονται ἀφ' ἑαυτῶν — μουσικὰ ὄργανα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠχοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν.

Πρὸς κατασκευὴν καὶ κρούσιν τούτων τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἀπαιτοῦνται καλλιτέχναι, οἵτινες ἐπίστανται νὰ κινῶσι τὰς χορδὰς. Καλὸν μουσικὸν ὄργανον κακῶς κρουόμενον εἶνε χειρὸν καὶ τοῦ χειρίστου μουσικοῦ ὄργανου, καλῶς κρουόμενον. Οὕτως ἐνιοὶ παιδαγωγοὶ εἶνε, ὡς ἡ παροιμία λέγει, « καλοὶ μὲν ἄνθρωποι, κακοὶ δὲ μουσικοὶ ». Δέον ν' ἀνερευνησῶμεν ποσοστὸν τοῦ ἀληθοῦς καὶ κακοῦ ἐνυπάρχει ἤδη ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ θυμικῇ τοῦ παιδευομένου δυνάμει πρὶν ἢ ἐποικοδομήσωμεν περαιτέρω ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου θεμελίου — ἵνα μὴ δαπανῶμεν μάτην χρόνον καὶ κόπον πρὸς διδασκαλίαν καὶ παραίνεσιν πραγμάτων, ἅπερ ἤδη οὗτος γινώσκει καὶ δύναται. Πᾶσα περαιτέρω ἀπερίσκεπτος ἐποικοδόμησις ἐπὶ ἀγνώστου ἢ μὴ ἱκανῶς ἐγνωσμένου θεμελίου εἶνε ἡ ἀνωφελὴς ἢ μάλιστα ἐπικίνδυνος· ἐπειδὴ ὁ παιδαγωγὸς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ τὴν καλλίστην θέλησιν ἔχων δὲν συνεπιλαμβάνεται ἀλλὰ παρακωλύει τὴν φύσει καλὴν καὶ κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδευομένου.

Ὅταν νεανίαν διδάσκωμεν ὡς νέον τι ὅσα αὐτὸς ἤδη γινώσκει, τότε

ταράττομεν αὐτὸν μόνον, παριστῶντες αὐτῷ ὡς ἀπώτερόν τι καὶ ξένον τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἤδη κατεχόμενα. Οὕτως ὁ παιδευόμενος καθίσταται εὐκόλως καὶ ἄνευ λόγου ἀμφίβολος καὶ δόσπιστος πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.

Πολλοὶ τῶν νεωτέρων παιδαγωγῶν λαμβάνουσι πείραν τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ παιδευομένου πρὶν ἢ παρατηρήσωσιν ἐκεῖνα καὶ αὐτόν. Κατασκευάζουσιν ἐν νῷ τὰ πράγματα μὴ γινώσκοντες ἐν μέρει καὶ ἐν γένει τουτέστι πραγματικῶς τὰ συστάτικὰ αὐτῶν μέρη.

Ἐπάρχει παιδαγωγικὴ οἴησις καὶ ἄγροικος ὑπερφηάνεια, ἥτις γινώσκει νὰ ὑποκρύπτῃ ἑαυτὴν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ζήλου τοῦ καθήκοντος. Καὶ τοῦτο τὸ πρόσχημάτιον φαίνεται ὅτι παρέχει ἐκεῖνοις « τοῖς παιδαγωγοῖς » τὸ καθήκον καὶ τὸ δικαίωμα ἀδιακόπως μετὰ πραότητος νὰ παραινῶσι καὶ ἐπιτιμῶσι τοὺς ἄλλους.

Πολλοὶ παιδαγωγοὶ εἶνε δυσμαθέστεροι τῶν παιδευομένων, νομίζοντες ὅτι τὰ ἑαυτῶν ἔτη τοῦ μανθάνειν παρήλθον.

Ἡ περιποίησις καὶ ἐπιμέλεια ἦν ἀφιερῶμεν τοῖς ὑφ' ἡμῶν παιδαγωγομένοις, δύναται νὰ ἦνε τῷ ὄντι πρόθυμος καὶ ἐν τούτοις οὐχ ἤττον ἄστοργος καὶ ἰδιοτελής (παράδειγμα τὰ ὡς ἐμπορικὴ ἐπιχειρήσις συνιστάμενα ἰδιωτικὰ σχολεῖα καὶ παιδαγωγεῖα καὶ τινὰ δημόσια ἀστυνομικοστρατιωτικὰ σχολεῖα!). Ὡστε παιδαγωγία καὶ διδασκαλία φαίνονται τῷ παιδευομένῳ διηνεκῆς κακομηχανία, καὶ ὅπως ἀηδιάζει τις αὐτήν.

Τὰ πραξικοπήματα τῶν παιδίων εἶνε πολλῶ ἤττον παιδαριώδη ἢ τὰ τῶν ἐνηλίκων.

Ὅστις θέλει νὰ παιδαγωγῆσῃ ἑαυτὸν καὶ ἄλλους πρέπει πάντοτε νὰ προσέχῃ καὶ ν' ἀρύηται ὠφέλειαν ἀφ' ὅλων τῶν περὶ ἑαυτὸν συμβαινόντων.

Καὶ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἀνάγκη νὰ γίνωνται πειράματα, ἀλλὰ ταῦτα νὰ μὴ εἶνε αὐθαίρετοι καὶ ἀτακτοὶ δοκιμαίαι, ἢ μᾶλλον πράξεις ἀπλῆς περιεργίας.

Ὁ ἰατρός ὁ πράττων τοιαῦτα εἰς ἀσθενῆ, δὲν πράττει τιμίως. Ὅστις ὁμῶς πράττει τοιαῦτα εἰς ὑγιᾶ διακινδυνεύων δι' αὐτῶν τὴν ὑγιειαν αὐτοῦ, διαπράττει ἔγκλημα. Ἀναλογίσθητε λοιπὸν τὰς τόσῳ νεαρὰς καὶ τρυφερὰς ψυχὰς οὕτω μεταχειριζομένας. Πλείω πείραν καὶ βεβαιωτέρας γνώσεως κτᾶται ὅστις παρατηρεῖ καλῶς, ἢ ὅστις μόνον ποιεῖται πειράματα· διότι αὐτὴ ἡ φύσις πράττει τὸ δεύτερον ὑπὲρ καὶ μετ' ἐκεῖνου. Ὁ παρατηρῶν διδάσκαλος μελετᾷ τὴν φύσιν καὶ ἡ φύσις συνεπιλαμβάνεται αὐτῷ τῆς διδασκαλίας. Ἀλλὰ σποραδικὰ καὶ ἀσυνάρτητα πειράματα ἄνευ νοῦ ὀδηγοῦ καὶ ἀληθοῦς κλίσεως πρὸς τὸν παιδευόμενον ὁμοιάζουσι περιηγήσεσιν ἀσκοπίαις καὶ μὴ προδιαγεγραμμέναις.

Δὲν δύναται τις νὰ ἦνε διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς μὴ ἔννοον καὶ μεταχειριζόμενος ἀρμολίως συμβολικὰς τινὰς κινήσεις τοῦ σώματος, σχήματά τινα καὶ νεύματα—ἥκιστα δὲ μὴ ἑνασκῶν ἐν τῷ βίῳ ὅ,τι διδάσκει! Ἀληθῶς καὶ ἐνεργῶς λέγομεν καὶ παραινοῦμεν, ὅταν συνάμα δεικνύωμεν καὶ διατυπῶμεν τὰ λεγόμενα διὰ παραδειγμάτων (τὸ παράδειγμα τοῦ παιδαγωγοῦ).

Καλὸς παιδαγωγὸς εἶνε τόσῳ ὁ μὴ ἐγκρατὴς τῆς γλώσσης καὶ ἀνίκανος εὐχερῶς καὶ γλαφυρῶς νὰ ἐκφράζη, ὅσῳ καὶ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ κερδίσῃ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν περὶ αὐτόν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἡ ἀδικία μεγαλειτέρα ἢ ἐν τῇ πρώτῃ· διότι ἡ γλώσσα τῶν σλημάτων τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ὅλου σώματος εἶνε διαρκεστέρα καὶ βαθύτερον καὶ διαρκέστερον ἐνεργεῖ ἐπὶ τὸν παιδευόμενον ἢ τὰ « πτερόεντα ἔπη » κατὰ τὸν ποιητὴν.

Πᾶς φοιτητὴς σχολείου δὲν εἶνε μαθητὴς. Ὑπάρχουσι παῖδες, οἵτινες φαίνονται ὅτι φοιτῶσιν ἐν αὐτῷ μόνον ὅπως διέλθωσιν ὀλίγας ὥρας καθήμενοι καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἐντύπωσιν ἐκεῖ ἀπολαύουσιν ἢ τὴν βάθυνσιν τοῦ μαθητικοῦ ἔδωλιου, ἐν ἧ ἕσει ἐκάθητο. Ἄλλοι ἀντιλαμβάνονται τῶν λόγων ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἔννοιῶν τοῦ διδασκάλου· ἄλλοι τῶν ἔννοιῶν, ἀλλ' οὐχὶ τῶν αἰσθημάτων. Ἐντεῦθεν συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ἀρίστῳ σχολείῳ οἱ μὲν τῶν μαθητῶν οὐδὲν σταθερὸν νὰ μανθάνωσιν οἱ δὲ μόνον ὀλίγον νὰ λαλῶσιν. Οἱ πλείστοι δὲ αὐτῶν γεμίζουσι τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰ ἴδια μετὰ κενῆς καρδίας.

Ὁ μὴ αὐτοργῶς τῇ διδασκαλίᾳ παρακολουθῶν δὲν εἶνε ἀληθὴς μαθητὴς καὶ οὐδέποτε σταθερὰν ὠφέλειαν θὰ ἔχη ἀπὸ τῆς ἀκροασθείσης διδασκαλίας.

Ἐτι δεόν νὰ διακρίνωμεν μαθητὰς καὶ ὄπαδοὺς. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σωκράτους καὶ λοιπῶν ἦσαν ὄπαδοί. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἐνθουσιωδέστατοι ἑταῖροι καὶ μιμηταὶ μεγάλου καλλιτέχνου ὀνομάζονται ὄπαδοί. Ὁ Ἐσνοφῶν ἦτο μᾶλλον ὄπαδός, ὁ Πλάτων μᾶλλον μαθητὴς τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ἀριστοτέλης μαγίστῳ ἐγένετο καὶ ἴδιαν σχολὴν ἴδρυσεν μὴ ὢν ποτε μαθητὴς ἤτοι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ μέγα μέρος ἀντιθέτως τῷ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἐτιμωρήθη ἐπὶ τούτῳ οὐδέποτε κερδήσας ὄπαδούς· ἀλλὰ μόνον ἀπείρους μαθητὰς δι' ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἡ ἱστορία ἐκάστου ἔθνους δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱστορία τῆς παιδαγωγίας αὐτοῦ, καὶ ἡ παγκόσμιος ἱστορία ὡς ἱστορία τῆς παιδαγωγίας ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὰ πάντα βελτιοῦνται τῇ παιδαγωγίᾳ. Ἡ παιδαγωγία δύναται πλεόν ἢ οἱ νόμοι. Ἡ λέξις *studium* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ῥωμαίοις ἐσήμαινεν « σπουδὴν, κλίσιν πρὸς τι ». Περιφνημον εἶνε τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ μεγάλου Ῥωμαίου ἱστορικοῦ Κορνηλ. Τακίτου. (Χρον. I, 4), « *sine ira et studio* » ἄνευ ὀργῆς καὶ κλίσεως, ἤτοι οὐδὲν πρὸς χάριν καὶ οὐδὲν πρὸς βλάβην, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀμερολήπτως. Ἡ σπουδὴ περὶ τὰ γράμματα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦν πράγμα τῆς καρδίας μᾶλλον ἢ τοῦ νοῦ. Ὅθεν σπουδὴ, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κυριολεκτικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, σημαίνει πρὸς τῇ συνῆθει σημασίᾳ τῆς μαθήσεως: φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν, εἰλικρινὲς καὶ διγενεὲς ἐνδιαφέρον, ἐπιθυμίαν, ἀγάπην καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὸ μανθάνομενον, τὴν σπουδαζομένην ἐπιστήμην.

Ἐπιστήμη καὶ συνείδησις παράγεται ἀπὸ τοῦ εἰδέναί. Ἄνευ συνειδήσεως οὐδεμία ἀληθὴς ἐπιστήμη. Οὐδεμία ἀληθὴς ἐνέργεια τοῦ νοῦ ἄνευ ἐννοίας τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἀρετῆς.

Δὲν δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν ἀληθῶς μὴ παιδαγωγοῦντες συνάμα. Ὅστις εἶνε καλὸς διδάσκαλος εἶνε καὶ καλὸς παιδαγωγός. Ἄλλ' ὁ καλὸς παιδαγωγός δὲν εἶνε πάντοτε καὶ καλὸς διδάσκαλος· διότι παρὰ τούτου ἀπαιτοῦνται πλείονες γνώσεις ἢ παρ' ἐκείνου. Κακῶς διδάσκειν ταῦτὸν τῷ κακῶς παιδεύειν, διαστρέφειν.

Ὑπερβολικὸς ζῆλος καὶ ὑπερβολικὴ ἐνασχόλησις βλαβεραὶ οὐχ ἦττον ἢ ὀλιγωρία καὶ ἀργία, ἢ ἀφέλεια. Πᾶν τὸ ὑπέμετρον κακόν. *Ne quid nimis!* « Μὴδὲν ἄγαν! » « πολὺ ὀλίγον καὶ πολὺ πολὺ εἶνε ὅλων τῶν μωρῶν σκοπός! » « Μέτρον ἐν πᾶσι! » « Πᾶν μέτρον ἄριστον » κτλ. λέγουσιν αἱ παροιμίαι καὶ οἱ σοφοὶ ὅλων τῶν ἔθνων καὶ τῶν αἰώνων.

Ἀπρέπειαί τινες τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἠθικὰ ἔλαττώματα, ἐλλείψεις τοῦ ἤθους, καὶ τοῦ προσωπικοῦ τρόπου ἀποφεύγονται καὶ παύονται μόνον διὰ τοῦ καλοῦ παραδείγματος.

Τὸ κακόν, ὡς καὶ τὸ καλόν, δὲν εἰσέρχεται εἰς τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἐξαίφνης καὶ βιαίως, ἀλλὰ πάντοτε βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαίσθητως λαποδύτου δίκην « *Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo* » ἤτοι αἰ σταγόνες κοιλαίνουσι τοὺς λίθους οὐχὶ δυνάμει, ἀλλὰ σταλάζουσαι. Τὸ κακόν ὡς καὶ τὸ καλόν μανθάνομεν τῇ ἐπαναλήψει καὶ τῇ ἀσκήσει. Διὰ τῶν πολλῶν συστάσεων καὶ ἐπαίνων διεγείρομεν ἐξ ἴσου τὴν δυσπιστίαν, ὅσῳ καὶ διὰ τῶν πολλῶν νοουθεσιῶν· ἐπειδὴ συχὴ σύστασις τοῦ καλοῦ ἀκουσίως πως ποιεῖ τὸν παιδαγωγούμενον νὰ ὑπονοήσῃ, ὅτι ἐν ἐκείνῳ ὑποκρύπτεται προσωπικόν τι συμφέρον τοῦ παιδαγωγοῦ.

Μετὰ συνέσεως, περισκεψῆως καὶ προσοχῆς χωρῶμεν εἰς τὸ ἔργον τῆς

παιδαγωγίας μηδεμίαν δεικνύοντες ἀβεβαιότητα, μηδεμίαν σύστολὴν ἢ φόβον· διότι ἡ τοιαύτη ψυχικὴ κατάστασις τοῦ παιδαγωγουμένου δυσχεραίνει τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἀφαιρεῖ τοῦ παιδαγωγουμένου τὴν δέουσαν πεποιθήσιν περὶ τῆς ἐκείνου ἰκανότητος. Δυσπιστῶμεν ἑαυτοῖς, ἐξετάζωμεν τὰς ἡμετέρας γνώσεις καὶ δυνάμεις ὡς τὸ δυνατόν αὐστηρῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς Θεοῦ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν ἡμῶν! Ἐκαστον πράγμα ἔχει τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν καὶ τόπον. Ἐὰν πάντα ἐγκαίρως καὶ ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ!

Ὁ τέλειος διδάσκαλος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ συγχρόνως διπλοῦν, ἢ μάλλον τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν ἔργον. Πρῶτον νὰ διδάξῃ ἀρμοδίως τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας καὶ δεύτερον νὰ ἐπιτηρῇ ἐν αὐτῇ διπνεκῶς ἑαυτὸν καὶ τοὺς μαθητάς. Ἐὰν δ' ἔχῃ πολλούς, τότε εἰς τὸ τριπλοῦν τοῦτο ἔργον προστίθεται καὶ τέταρτον, τουτέστι διαρκούσης τῆς διδασκαλίας ὀφείλει νὰ δεσπόζῃ αὐτῶν διὰ τινων χειρονομιῶν καὶ τηρῇ προσεκτικούς εἰς τὰ διδασκόμενα. Ἐὰν ὁ διδάσκων στερῆται ἐνός μάνου τούτων τῶν προτερημάτων, ἡ διδασκαλία αὐτοῦ εἶνε κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον ἀνωφελής. Ἐναργῆ εἰκόνα τοιαύτης συγχρόνου τριπλῆς καὶ τετραπλῆς ἐργασίας παριστῶσιν ἡμῖν ἐκεῖνοι αἱ πτωχαὶ γυναῖκες, αἵτινες βαρὺ φορτίον φέρουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ 1=2 παῖδια ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέρχονται καὶ κατέρχονται ἐπικινδύνους ἀνάντις ἀτραποὺς νήθουσαι συνάμα καὶ ἄδουσαι! (Πάντη πραγματικῇ καὶ συγκινητικῇ εἰκῶν τοῦ κοινοῦ βίου τῶν Δαλματῶν καὶ Μαυροβουνίων, ἀφ' οὗ ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης πραγματείας ἀνυψώθη ἐν τοῖς κορυφαίοις συγγραφεῦσι τῆς νεωτέρας Ἰταλίας. Σημ. τοῦ Γερμανοῦ μεταφρ.)

Ὁ παιδαγωγὸς ἔχει νὰ πολεμήσῃ 1) πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἐλαττώματα. 2) πρὸς τὰς ἰδίας συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, πολλάκις οὐχὶ ἀδίκους. 3) τὰς ἀδυναμίας, εὐμενείας καὶ δυσμενείας τῶν προσώπων, ἅτινα περιστοιχίζουσιν αὐτὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγουμένους. Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὗτος πρέπει νὰ εἶνε πάντοτε ἀμυντικὸς καὶ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἐπιθετικὸς. Ἐὰν δὲ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀμύνῃ κατὰ τοσοῦτων ἀντιπάλων καὶ πολεμιῶν δυνάμεων ἐπὶ στιγμὴν ἀποβάλλῃ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος, κινδυνεύει νὰ προξενήσῃ μεγίστην βλάβην ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ παιδευομένοις.

Ὅσω πλείω καὶ μείζω ἐν γένει τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἴδια τοῦ παιδαγωγοῦ, τοσαύτῳ πλείω καὶ μείζω τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Μετὰ τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων συναυξάνονται αἱ κίνδυνοι, αἱ εὐθύναι καὶ λύπαι καὶ μετὰ τούτων αἱ χαραὶ.

Ἐν τιμῇ φάσει τοῦ ἀνθρώπινου βίου γίνονται αἱ νύκτες παιδαγωγοῦ τῶν

πατέρων καὶ οἱ ἀμαθεῖς τῶν παιδευμένων. Καίτοι ἡ τοιαύτη παιδαγωγία ὑπ' ἄλλων ἀναγνωρίζεται, ἐν τούτοις ὑφίσταται ἐπ' ἀγαθῆ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου φύσει κλίνει πρὸς τὸ ἀγαθόν. Σφάλλονται δὲ συχνόντα οἱ μεταλλωρῆχοι οἱ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἐκ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς φέρουσιν εἰς φῶς τὸ εὐγενὲς μέταλλον! Τὸ παιδαγωγεῖν τινα ἐπιτηδες πρὸς κακοὺς σκοποὺς εἶνε τὸ βαρύτερον ἐγκλημα, ὅπερ δύναται νὰ πράξῃ ἄνθρωπος. Εὐτυχῶς ὅμως τοῦτο εἶνε καὶ τὸ δυσχερέστατον πάντων.

Δὲν ἀρκεῖ εἰς λαὸν τινα νὰ γινώσκῃ ν' ἀναγινώσκῃ, δεόν νὰ ἔχῃ καὶ καλὸν τι πρὸς ἀνάγνωσιν. Ὅταν λέγωμεν ὅτι γινώσκει τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι γινώσκει καὶ ν' ἀναγινώσκῃ. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀπαιτεῖται καὶ νὰ ἐννοῇ τις τὴν ἐννοίαν τῶν λέξεων καὶ προτάσεων καὶ οἴκοθεν νὰ κρίνῃ, ἐν συντόμῳ νὰ δύνηται νὰ ἐκλέγῃ μόνος.

Ἐπάρχει τρόπος τοῦ διδάσκειν καὶ μανθάνειν, ὅστις ποιεῖ τὸν διδασκόμενον νευρικὸν καὶ πληροῖ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ νοσηρῶν φαντασιοσκοπιῶν καὶ βασανιστικῶν ὄνειρων.

Ἐκαστος ἀνθρώπος, ὅπερ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ συνέθη ἔκτακτόν τι καλὸν ἢ κακόν, ἐνθυμεῖται αὐτὸ διὰ βίου. Ἀλλὰ μάλλον ἐνθυμεῖται τὸ καλόν, ὅπερ ἀπήλαυσε, ἢ τὸ κακόν, ὅπερ ἔπαθε καὶ ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἐκεῖνο διατηρεῖ πιστῶς ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἀναπολῶν μετὰ χαρᾶς καὶ ὑπερφημείας, ὁ ἀνθρώπος εἶνε ἄξιος, ὧν οἶδε καὶ δύναται.

Εἰκάζουσι καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ νόσος τῶν γεωμήλων, τῶν σταφυλῶν καὶ ἄλλων φυτῶν καὶ καρπῶν προέρχεται ἐξ ὑπερμέτρου λιπάνσεως. Καὶ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἐνίοτε αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει. Καὶ σήμερον συχνὰ ἄλλως πως διδάσκουσι, πράττουσι, γράφουσι, λαλοῦσι.

Οὐχὶ σπανίως κακὴ (οἰκιακὴ) παιδαγωγία εἶνε συνημμένη μετὰ καλῆς διδασκαλίας, καὶ τοῦναντίον μετὰ καλῆς παιδαγωγίας κακὴ διδασκαλία. Ἡ καλὴ παιδαγωγία συγκαλύπτει καὶ ἀναπληροῖ ἐν μέρει τὴν κακὴν διδασκαλίαν· ἀλλὰ πῶς δύναται ν' ἀναπληρώσῃ ἢ ἀποκρύψῃ ἢ καλὴ διδασκαλία τὴν κακὴν παιδαγωγίαν;

Ἐπάρχει ἀποφατικὴ τις ἀρετὴ, τουτέστιν ἀνθρώποι, οἱ ὁποῖοι δὲν ποιοῦσι τὸ κακόν, ἔχι διότι δὲν ἔχουσι τὴν πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν καὶ θέλησιν, ἀλλὰ διότι δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος.

Ἄμα τὸ σχολεῖον παύσῃ τοῦ νὰ εἶνε ναός, γίνεσθαι σταῦλος. Τὸ σχολεῖον ἔστω ναός τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς, πνευματικῆς συναθροίσεως καὶ εὐλαβείας, ἀλλὰ μὴ δεσποτικῆ καὶ κολαστήριον, μὴ

τόπος τῆς ἀκάμπτου ἀκινήσιας, τῆς βασιάνου καὶ τῆς κακώσεως, τοῦ φόβου καὶ τρόμου!

Οἱ διδάσκαλοι τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων δὲν πρέπει νὰ διδάσκωσιν οὐδὲν ἀντιφατικὸν ταῖς ἐπιστήμαις, ἄλλως βλάπτουσι μᾶλλον ἢ ὠφελουσί διεγείροντες ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων παντοίας ἀντιφάσεις καὶ διαμάχας, αἵτινες στεροῦσιν αὐτοὺς τῆς ἀπαιτουμένης εἰς τὴν σπουδὴν γαλήνης τοῦ πνεύματος καὶ τελευτῶσιν εἰς περιφρόνησιν πάσης θρησκείας. Οὐκ ὀλίγοι τῶν Γάλλων ἀθεϊστῶν τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ αἰῶνι ἐξῆλθον ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰησοῦτῶν.

Κληρικοί τινες ποθοῦσι λίαν τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τῶν σχολείων, οὐχὶ ὡς καθῆκον ἀλλ' ὡς δικαίωμα, καὶ οὐχὶ ὅπως βελτιώσωσι τὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπως δεσπύζωσιν αὐτῆς.

Β'.

Ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ τῷ σχολείῳ παιδαγωγία.

Ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ εἶνε οὐ μόνον οἱ γεννήτορες, οἱ μεταβιβάζοντες τοῖς τέκνοις τὰς ἐαυτῶν σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ιδιότητας, ἀλλὰ καὶ οἱ πρῶτοι τὰ μάλα ἐπιδρώντες παιδαγωγοὶ κατὰ τὴν καλὴν καὶ κακὴν σημασίαν. Τοῦτο λέγοντες ἐκφράζομεν τὴν μεγάλην περὶ τῶν τέκνων εὐθύνην, ἣτις ἐπιβαρύνει τοὺς γονεῖς. Ἡ φύσις πλάττει καὶ γεννᾷ βεβιαίως ἀσθενεῖς καὶ δυστυχεῖς ἀνθρώπους, οὐδένα ὅμως κακόν. Τὰς κακίας μαθαίνει ὁ ἄνθρωπος μόνον παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ. Συνήθως ἐκείνας τὰς ιδιότητας λαμβάνει κληρονομικῶς παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, αἵτινες τῇ σωματικῇ καὶ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῷ προαιρετικῷ ἀνήκουσι, ἦτοι ῥώμην τοῦ σώματος, βούλησιν, νοῦν, φαντασίαν παρὰ δὲ τῆς μητρὸς μᾶλλον τὰς ἡσυχίας καὶ δεκτικὰς, ἦτοι εὐαισθησίαν, ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν. συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, ἐν συντόμῳ ιδιότητας τῆς θυμικῆς δυνάμεως καὶ τῆς καρδίας.

Ὅταν ποτὲ οἱ ἄνθρωποι κάλλιον γνωρίσωσι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς λειτουργίας τῆς τροφῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς εἰς ὅλον τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, καὶ ὅταν κάλλιον ἀνερευνήσωσι τὰ μυστήρια τῆς τεκνοποιίας, τότε γενήσεται ἀμέσως ἰσχυροτέρα, ὠραιοτέρα καὶ εὐτυχεστέρα γενεὰ ἀνθρώπων. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ἐκείνων τῶν ἀγροτικῶν νεανίδων, αἵτινες ἀντὶ εὐτελοῦς μισθοῦ μισθοῦνται ὡς τροφοὶ καὶ οὕτω τὸ ἄριστον αἶμα τῆς ἕβης αὐτῶν εἶνε ἠναγκασμένοι νὰ πωλῶσιν εὐωδέτερον ὄνειρον γάλακτος—ἐπὶ τῇ θέᾳ ἐκείνων τῶν πτωχῶν μικρῶν πλα-

σμάτων, ἅτινα μακρὰν μητρὸς καὶ πατρὸς ἐπὶ 18 μῆνας μέχρι 2 ἐτῶν πρέπει νὰ διαμείνωσι παρὰ ξένοις καὶ ἀσυμπαθεῖσι, πολλάκις κατωπότης τάξεως ἀνθρώποις πρὶν ἢ τὸ πρῶτον γνωρίσωσι μητέρα καὶ πατέρα—ἐπὶ τῇ θέᾳ τοιούτων μητέρων, τῶν μὲν ὄντων φύσει ἀνικάνων εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ πρώτου καὶ ἱερωτέρου μητρικοῦ καθήκοντος, τῆς γαλακτοτροφίας τοῦ ἰδίου αὐτῶν τέκνου, τῶν δὲ διεσθαρμένων ἐν ματαιότητι καὶ ἰδιοτελείᾳ, ἐν ἀσπλαγχνίᾳ καὶ ἀσυνειδησίᾳ—ἐπὶ τῇ θέᾳ τοιαύτης παρὰ φύσιν ἀπανθρωπίας, ἣτις ἀπειλεῖ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσι, καταλαμβάνει ἡμᾶς αἰσθημα βδελυγμοῦ καὶ φρίκης πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν γενεὰν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ αἰφνιδία μετάβασις ἀπὸ τῆς τροφοῦ εἰς τὴν μητέρα, ἀπὸ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐν τῇ μεγαλόπολει, αἱ ἄμεσοι αὐταὶ καὶ πολέμια ἀντιθέσεις ἐνεργοῦσιν ἐπιβλαβέστατα εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου, κωλύουσι τὰ μόλις ἀναβλασπάνοντα διανοήματα αὐτοῦ, συγχέουσι τὰς ἐννοίας καὶ κρίσεις καὶ ἀναβάλλουσι τὴν ὅλην πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν.

Ἐρὸν καθῆκον τῶν γονέων καὶ κυβερνήσεων εἶνε νὰ διαδίδωσι καὶ ἀπαιτῶσι παρὰ τῶν ἐνηλίκων νέων, ἰδίως παρὰ τῶν μελλονόμενων τὰς πρώτας ἀναγκαιοτάτας γνώσεις πρὸς διατήρησιν τῆς συζυγικῆς υγιείας, πρὸς ἀποκώλυσιν καὶ διάδοσιν νόσων τινῶν καὶ τὴν πρώτην ἐπιμέλειαν τοῦ παιδίου, ἐμβρύου ἔτι καὶ εἴτα νεογνοῦ βρέφους.

Ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πολιτειῶν καὶ νῦν ἔτι συνάπτονται οἱ γάμοι λίαν κουφόνως καὶ ἄνευ τῶν προκαταρκτικῶν ἐκείνων γνώσεων ὥστε ἡ γέννησις καὶ ἡ πρώτη ἀγωγή τοῦ τέκνου ἀφίενται ἔρμαιον τῆς τυφλῆς τύχης καὶ τῆς μᾶλλον βαναύσου δεισιδαιμονίας!

Αἱ σοικειώδεις ἀρχαὶ τῆς υγιεινῆς (ἐπιστήμης τῆς διατηρήσεως καὶ ἐπιμελείας τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς υγιείας), ἣτις εἶνε ἡ σπουδαιοτέρα καὶ ὠφελιμώτερα τῶν ἐπιστημῶν, μένουσιν εἰσέτι καὶ πολλοῖς ἰατροῖς ἄγνωστοι.

Αἱ αἰσθήσεις, ταῦτα τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν ἐντυπώσεων τὰ ὄργανα καὶ οἱ διερμηνεῖς ὅλων τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων ἡμῶν καὶ σήμερον ἔτι δὲν ἐπιμελοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται, ὡς ἄξιον καὶ δέον. Ἄλλ' ἀπαίδευτοι αἰσθήσεις, ἀπαίδευτον πνεῦμα. Ὅθεν ἡ πρώτη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ παιδαγωγία τοῦ παιδίου εἶνε ἡ παιδεία τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ.

Δὲν πρέπει νὰ δεικνύωμεν τοῖς μικροῖς παιδίοις λαμπρὰ πράγματα, τὰ ὅποια δυσαρέστως ἐνεργοῦσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ νὰ μὴ ἐκθηλύνωμεν καὶ ἐκθωπεύωμεν αὐτὰ χαριζόμενοι δουλοπρεπῶς καὶ ὅλας τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἐκπληροῦντες.

Φυλαττώμεθα τὴν φύσει ζωηροτάτην φαντασίαν τῶν παιδίων νὰ ἐρεθίζωμεν ἔτι πλέον δι' ὅλους μυθωδῶν διηγήσεων καὶ πλαστῶν ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν, καὶ οὕτως ἄνευ ἀνάγκης ν' ἀπατῶμεν καὶ καθιστῶμεν αὐτὰ δεισιδαίμονα καὶ δειλά.

Μηδέποτε λέγωμεν τῷ παιδίῳ, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον εἶνε ἀπαρέσκον ἡμῖν καὶ τοιοῦτον πρέπει νὰ ἦνε ἐπίσης καὶ αὐτῷ. Τὸ εὐρίσκαι ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἀντιπαθητικόν τι καὶ μὴ δύνασθαι ἀνακαλύψαι· καὶ ἐν τῷ ὄντως ἀπεχθεῖ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ καλὸν καὶ ὠραῖον προσὸν ἀποδεικνύει σμικρότητα καρδίας καὶ πνεύματος. Ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι πάντοτε μεμφιμοιροῦσι καὶ ψέγουσι τοὺς ἄλλους εἶνε οἱ ἥττον συμπαθητικοί, τὰ μάλιστα δὲ βελτιώσεως δεόμενοι.

Δὲν ἀνηρευνήθη εἰσέτι, ὅποιαν δύναμιν ἔχουσι ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ θυμικὸν τοῦ παιδίου ἢ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας, αἱ διαφοροὶ τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ἔτους ὥροι, τὸ κλίμα κτλ. Ὡσαύτως ὅποιαν δύναμιν ὁ βαθμὸς τῆς ἠθικῆς ψυχρότητος καὶ θερμότητος, ἢ θυμικῆ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ἀνθρώπων, ἐν οἷς τὸ παιδίον αὐξάνεται.

«Variatio delectat et educat» ἡ ποικιλία τέρπει καὶ ὀδηγεῖ. Αἰκινήσεις τῶν μικρῶν παιδίων δεόν νὰ γίνωνται κατ' ἐναλλαγὴν, ἢ ἐνασχόλησις αὐτῶν νὰ ἦνε ὅσα τὸ δυνατόν παντοία. Ὅσα νεώτερος ὁ ἄνθρωπος, τόσα θερμότερα ἢ ἰδιοσυγκρασία αὐτοῦ καὶ τόσα εὐκολώτερον ἀποκάμνει καὶ ἀηθίζεται. Ὅλαι αἱ αἰσθήσεις τοῦ βρέφους, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἢ καὶ πλείονες συγχρόνως ἐνασχολείσθωσαν μεθοδικῶς καὶ ἁρμονικῶς.

Τὰ πρὸς παιδείαν τοῖς παιδίοις διδόμενα πράγματα, εἰκονογραφικὰ βιβλία κτλ. ἐκλεγέσθωσαν μετ' ἐπιμελείας καὶ καλαισθησίας. Μὴ ἐμπεριεχέτωσαν δὲ μηδὲν ἐπιβλαβὲς τῇ υἰείᾳ, ἀνάρμοστον καὶ ἀκατάληπτον τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, δυσειδές, ἄκοσμον, ἐν συντόμῳ μηδὲν δυνάμενον νὰ προξενήσῃ βλάβην ἐκείνοις.

Φύσει ἀδύνατα παιδία ἐπιρρωννύμεν βαθμηδὸν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ περισκέψεως, ἀδρομερῆ δὲ προπαιδεύωμεν εἰς ἀβρότητα αἰσθημάτων. Διδάσκωμεν τὰ παιδία ὅσα τὸ δυνατόν πρῶτως νὰ αἰσθάνωνται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὠραίου ν' ἀποβάλλωσι δὲ τὴν αἰσθησιν τοῦ ὀμοῦ καὶ δυσειδοῦς. Ἐγαγωνίως προφυλαττώμεθα τὰ μικρὰ ἀπὸ μεγάλων κόπων καὶ ταραχῆς τῶν νεύρων, ἀπὸ τρόμου, φόβου καὶ παντοίας ἀγωνίας. Δεικνύωμεν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ τὸν κόσμον, οὐχὶ ὅπως εἶνε, ἀλλ' ὅσα τὸ δυνατόν ὑπὸ τὴν ὠραιοτέραν καὶ εὐαρεστοτέραν ὄψιν. Ὅτι τὰ δυσάρεστα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πολὺ ταχέως αὐτόματα αὐτοῖς θὰ προσέλθωσι. Διη-

νεκεῖ φαιδρότητι καὶ εὐδαιμόνιᾳ εὐθυμῖα ἐθίζωμεν αὐτὰ πρῶτως πρὸς τὴν ἐνδόμυχον ἐκείνην αὐτάρκη εὐθυμίαν, ἣτις οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ ἔδει νὰ ἐγκαταλίπη ἡμᾶς, καὶ προπαρασκευάζωμεν ἄριστα, ὅπως τὰς μετέπειτα παντοίας δυστυχίας καὶ θλίψεως ὑποφέρωσιν ἀξιοπρεπῶς καὶ ὑπερνεκῶσι γενναίως.

Δὲν ἐννοῶ, διὰ τί οἱ πλοῦσοι τοσαῦτα περιττὰ ἐπιπλα καὶ πολυτελείας πράγματα ἔχοντες ἐν τοῖς αὐτῶν μεγάρῳις τοσοῦτῳ σπανίως θέτουσι μουσικὸν ὄργανον ἐν τῷ δωματίῳ τῶν παιδίων αὐτῶν. Ἡ ἀπλουστάτη μουσικὴ, ὁ ἦχος συριγγίου, χορδῆς, κ.τ.δμ. φαιδρύνει ἀμέσως τὴν παιδικὴν ψυχὴν. Διὰ τῆς μουσικῆς τὸ παιδίον παιδεύεται ἐν τῷ ὠραίῳ. Τοσοῦτοι διατηροῦσι Κανάρια πτηνά, τὰ ὅποια διὰ μικρῶν περιστρόφων καὶ θηκῶν δίκην μουσικῶν ὀργάνων διδάσκουσι—διὰ τί δὲν θέτουσιν καὶ ἐν κλειδοκύμβαλον παρὰ τὸ λίκνον τοῦ τέκνου αὐτῶν. Ἡ ὄσφορις τοῦ βρέφους ἀπατύσσεται βραδέως καὶ ἐν γένει κατ' ἀρχὰς ἐπέχει δευτερεύουσαν θέσιν. Ἐτι δὲ μᾶλλον ἢ γεῦσις, ἣτις τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ἡλικίας τοῦ σοφοῦ ἀνθρώπου—*homo sapiens* τὰ μύρια δύναται νὰ ὑποφέρῃ ἀπαθῶς.

Αἱ φυσικαὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ θυμικοῦ δυνάμεις, αἵτινες ὡς βλαστὸς πρὸ τῆς γεννήσεως ἤδη ἐμφύονται τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου, εἶνε ὅλαι κατὰ τὴν διδασκαλίαν θεολόγων τινῶν «ἐκ θεμελίων κακαί». Ἄλλ' αἱ πλείστοι κακαὶ ἰδιότητες τῆς ἡμετέρας νεολαίας αἱ ὀσημέραι καταφαινόμεναι εἶνε ἢ κληρονομία τῶν γονέων ἢ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης παιδαγωγίας, τουτέστι τῆς στρεβλῆς ἢ μηδεμιᾶς ἀγωγῆς.

Αἱ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ νόσοι τῶν μικρῶν παιδίων δὲν διεσαφήθησαν εἰσέτι ἀρκούντως. Ἄλλ' οἱ ἰατροὶ καὶ παιδαγωγοὶ εἰθισμένοι εἰσὶν ἀντὶ νὰ μελετῶσιν ὅ,τι δὲν ἐννοοῦσι, νὰ καταφρονῶσι καὶ ὀλιγωρῶσιν. Ἐπειδὴ ὁ μικρὸς πτωχὸς πολίτης τοῦ κόσμου δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ, ἄπερ πάσχει πάθος, ἐκεῖνοι ἢ δὲν πιστεύουσι αὐτὸ ἢ σπεύδουσι νὰ παρέλθωσιν αὐτὸ ὅσα τὸ δυνατόν ταχέως. Αἰδοῦσι τῷ μικρῷ παιδίῳ τὰ αὐτὰ τοῖς ἐνήλιξι φάρμακα, μόνον εἰς μικροτέρας δόσεις καὶ ταύτας οὐχὶ πάντοτε ἐν λογικῇ ἀναλογίᾳ. Ὅρίζουσι διὰ συνταγῆς τῷ βρέφει τὸ αὐτὸ φάρμακον νομίζοντας ὅτι τὴν νόσον αὐτοῦ ποῦ καὶ ποτε παρετήρησαν ἐν τινὶ ἐνήλικι. Καὶ οὕτω πράττουσι πολλοὶ παιδαγωγοὶ πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαιδευτοί, οἵτινες ἐν ᾧ ὄφειλον νὰ ἦνε οἱ ψυχίατροι τῶν ὑπ' αὐτῶν παιδευομένων εἶνε οὐχὶ σπανίως οἱ χεῖριστοι φαρμακεῖς ἐπαιτιώμενοι τὰς αὐτῶν ἀποτυχίας τὸν παιδαγωγούμενον καὶ ἤδη ἐν τοῖς πρώτοις ἔτεσι τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου ψέγουσι καὶ ἐπιτιμῶσιν τὴν «ρίζαν»

αὐτοῦ διαφθοράν», καὶ «ἀδιόρθωτον» ἀμέλειαν, ἀπροσεξίαν, κακίαν κ.λ. κ.λ. ἀντὶ κάλλιον νὰ παρατηρῶσι καὶ ἰατροῦσιν. Ὅπου παύει ὁ παιδαγωγικὸς νοῦς καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιτηδειότης, ἐκεῖ ἄρχονται οἱ θόρυβοι καὶ αἱ παραχαί, αἱ ἐπιτιμήσεις καὶ τιμωρίαι. Πᾶν νεογενὲς παιδίον εἶνε καλὸν λάγαθόν, ὅταν ἦνε ὑγιὲς καὶ ὀρθῶς αὐτῷ προσφέρονται οἱ περὶ αὐτό.

Πρώτος μεθοδικὴ σκληραγωγία προφυλάττει τὸ παιδίον διὰ βίου, ἀπὸ πολλῶν νοσημάτων καὶ εἶνε ἀληθὲς θησαυρὸς ἐν τοῖς μετέπειτα δυστυχήμασιν, ἐν πτωχείᾳ καὶ διωγμοῖς.

Ἐὰν πρώτως ἐθίζωμεν τὰ παιδία νὰ συνεργάζωνται ἐν τῇ σκευασίᾳ τῶν φηγημάτων αὐτῶν, τῆς στρωμνῆς, τῶν παιδιῶν κ.λ. θὰ ἐπετυγχάνομεν οὕτω πολλῶν καλῶν, πρὸ πάντων ὁμοῦς ἡ νεολαία θὰ ἐγνώριζε νὰ ἐκτιμᾷ τὴν τιμὴν καὶ ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀξίαν!

Δὲν εἶνε σκόπιμον ν' ἀνταμειβώμεν δώροις ἢ χρήμασι πᾶσαν μικρὰν πρᾶξιν τῶν παιδιῶν, ἥτις οἰκοθεν, οὕτως εἰπεῖν, ἐννοεῖται καὶ εἶνε ἀπλοῦν καθῆκον εὐχαριστίας πρὸς τοὺς γονεῖς ἢ τὸν διδάσκαλον.

Αἱ τοσοῦτῳ ἀπαραίτητοι εἰς τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ῥώμην τοῦ παιδίου σωμαστικαὶ δέον νὰ ἠδύνωνται πάντοτε καὶ ἀποβαίνωσιν ἠθικῶς τερπναὶ τῇ νεολαίᾳ, διὰ τοῦ ὀμιλητικῆς καὶ τῆς εὐτραπείας. Ἄξιον τοῦ κόπου θὰ ἦν βεβαίως ν' ἀνερευνήσωμεν ἀκριβέστερον, πόσα ὀφείλει τῇ πρώτῃ παιδαγωγίᾳ ἕκαστος τῶν πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς ἔθνους μεγάλων ἀνδρῶν καὶ εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν ταῖς Βαλεαρίαις νήσοις (Hiτουόσαις) ἐπικρατεῖ ἡ ὠραία συνήθεια τοῦ νὰ μὴ δίδωσι πρόγευμα τοῖς παιδίοις πρὶν ἢ γυμνασθῶσι τῇ σφενδόρῃ ἢ ἄλλῳ τινὶ ὄργανῳ καὶ διεγείρωσιν οὕτω τὴν ὄρεξιν αὐτῶν. Τοῦτ' αὐτὸ ὄφειλε νὰ γίνεται καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ ἡμεῖς ἔδει νὰ μὴ δίδωμεν αὐτοῖς οὐδὲν φάγημα, οὐδὲ λίχνευμα, οὐδὲ παιδιῶν κ.λ. πρὶν ἢ διὰ τινος κόπου γίνωσιν ἄξιοι νὰ λάβωσιν αὐτό. Πᾶν τὸ μετὰ κόπου ὑφ' ἡμῶν κτώμενον εὐφραίνει ἡμᾶς ἀσυγκρίτως πλέον ἢ τὸ ἄνευ τῆς ἡμετέρας συνεργείας εὐρεθὲν ἢ δωρηθὲν ἰσοτίμον πρᾶγμα. Διὰ τῆς αὐτουργίας τὰ παιδία μανθάνουσι νὰ ἐκτιμῶσι τὴν τε ἐργασίαν καὶ ἀξίαν τὴν ἰδίαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων. Ὁ ἐν αὐτουργίᾳ καὶ χρηματισμῷ ἀνατεθραμμένος βεβαίως δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄσωτος, ἢ μᾶλλον τουναντίον.

Ὁ πλούσιος μὴ διατηρεῖτω διδάσκαλον τῷ ἑαυτοῦ υἱῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ μετὰ τῆς αὐτοῦ οἰκογενείας, τῶν αὐτοῦ ὑπηρετῶν καὶ κολάκων· ἄλλως ὁ πτωχὸς διδάσκαλος συχνάκις δέον νὰ γίνεται ὁ ὑπηρετῆς τῶν ὑπηρετῶν καὶ ὁ κολαξ τῶν κολάκων τοῦ ἑαυτοῦ κυρίου. Καὶ τότε οἴχεται τὸ κύρος αὐτοῦ καὶ μετὰ τούτου πᾶσα ἐπιτυχὴς παιδαγωγία.

Ὅταν ὁ παῖς ἔχῃ πολλοὺς κατ' ἰδίαν διδασκάλους, τότε συγγεῖται πολὺ εὐκόλως ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ἢ τοῦ ἐνὸς διδασκαλία μετὰ τῆς τοῦ ἄλλου, ἐκάστου αὐτῶν ἔχοντος διάφορον χαρακτῆρα καὶ διδασκαλίαν καὶ συνήθως οὐδόλως φροντίζοντος περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων. Ἄλλ' εἰ καὶ οἱ τῆς αὐτῆς οἰκίας ἴδιοι διδάσκαλοι ὄλως φιλικῶς προσφέρονται ἀλλήλοις, ἐντούτοις διαφέρουσι πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὰς αὐτῶν θεωρίας, ἰδέας, τοὺς τρόπους, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου· διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε συνηγμένοι ἀπὸ διαφόρων χωρῶν οὐχὶ σπανίως ὡς χύτραι δικηρόρου μεγέθους καὶ ποιότητος περιέστανται τὴν ἐστίαν τοῦ παρέχοντος αὐτοῖς τροφὴν καὶ στέγην.

Ἐὰν οἱ πλούσιοι δὲν θέλωσι νὰ συμφοιτῶσιν ἐν τοῖς σχολείοις τὰ αὐτῶν τέκνα μετὰ τῶν τέκνων τῶν πτωχῶν, τότε οἰκοδομησάσθωσαν ἴδια σχολεῖα, ἀλλὰ μὴ ἀφέτωσαν ἐκεῖνα ν' ἀνατρέφονται ἀπομεμονωμένα τῆς λοιπῆς νεολαίας τῆς χώρας ὡς κατοικίδια πτηνὰ ἐν κλωβοῖς ἢ ὡς καταδικοί.

Οἱ ἴδιοι διδάσκαλοι τῶν μεγάλων οἰκῶν εἶνε οὐχὶ σπανίως ἀνθρωποὶ, οἵτινες συνενοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς τὰς βδελυρωτάτας κακίας τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν. Ὁ κατ' οἶκον διδάσκαλος πλουσίας οἰκογενείας ἀναγκάζεται πολλάκις παρὰ τὴν αὐτοῦ κρείττω γνώμην καὶ συνείδησιν καὶ μόνον τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἕνεκα νὰ γίνηται ὅτε μὲν τῆς μερίδος τῶν παιδῶν κατὰ τῶν γονέων καὶ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτε δὲ τῆς μερίδος τῶν γονέων κατὰ τῶν παιδῶν, καὶ ἄλλοτε τῆς μερίδος τῆς οἰκοδομοποιήσεως καὶ μητρὸς κατὰ τοῦ χείρονος (inferioris) συζύγου καὶ οὕτω καθεστῆς πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς παιδαγωγίας τῶν τέκνων. Δὲν εἶνε μακρὸς χρόνος, ἀφ' οὗτου τὸν κατ' οἶκον διδάσκαλον αἱ πλούσιοι καὶ ἀριστοκρατικαὶ οἰκογένειαι μετεχειρίζοντο χεῖρον τοῦ κατωτάτου ὑπηρετοῦ. (Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις οἱ παιδαγωγοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι πεπαιδευμένοι δοῦλοι (servi litterati), οἱ ἀναγνώσται, γραφεῖς (amanuenses οἱ διὰ χειρὸς δουλεύοντες), ταχυγράφοι (notarii), ἀντιγραφεῖς (librarii) κ.λ. δοῦλοι ὡς γνωστὸν, οἵτινες κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἤθη ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώτεροι τῶν κυρίων καὶ δεσποτῶν αὐτῶν. Σημ. τοῦ Γερμαν. μεταφραστοῦ).

Κατὰ τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα τοῦ Prato (πόλ. τῆς Τοσκάνης 18 κοιλόμε. ΒΔ. τῆς Φλωρεντίας μετὰ 36,000 κατοίκ. Σημ. τ. μεταφρ.) ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα νὰ ραπίσωσιν ἢ δείρωσι τῇ ῥάβδῳ κτλ. τὸν υἱόν, ὁ πάππος τὸν ἔγγονον, προέγγονον καὶ προαπέγγονον, ὁ ἀνὴρ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, ὁ πενθερὸς τὴν νύμφην, ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς τὸν νεώτερον, ὁ θεῖος τὸν ἀνεψιόν, ὁ κύριος τὸν ὑπηρετῆν, ὁ δημόσιος διδάσκαλος τὸν μαθητήν, ἐπὶ τῷ ὄρω ὁμοῦς ἵνα ὁ δέρων ἀμὴ φονεῦσῃ τὸν

δερόμενον, μὴ θραύση οὐδὲν μέλος αὐτοῦ μηδὲ αἱματώσῃ αὐτόν». Οὕτως εὐρίσκομεν ἐνιαχοῦ τὸ δίκαιον τοῦ βαβδισμοῦ (*jus virgae*) (ὡς προσθήκη) καὶ παράρτημα τοῦ φυσικοῦ δικαίου (*jus naturale*).

Ὁ μαθητὴς δὲ διὰ διαβολῶν θηρεῦσιν τὴν εὐνοίαν τῶν αὐτοῦ διδασκάλων ἢ ἄλλο τι ὄφελος δεόν να τιμωρῆται πάντοτε δημοσίᾳ παράνοτος τοῦ διαβαλλομένου, καὶ ἐν περιπτώσει ἐπαναλήψεως να ἀποδιώκηται τοῦ σχολείου.

Ἐπάρχουσι δυστυχῶς ἐκπαιδευτήρια καὶ οἰκογένειαι, ἐν αἷς ἡ νεολαία διδάσκεται μάλιστα τὴν κατασκοπὴν καὶ διαβολὴν.

Τὸ κενόν, ὅπερ ὁ νέος αἰσθάνεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ μὴ ἔχων οἰκογένειαν, εἰς τὴν ἠδύνατο να προσκολληθῆ ἐξ ὅλης καρδίας, ἐνεργεῖ ἐπιβλαβῶς εἰς τὴν ὅλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ τὴν φιλεργίαν.

Ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων παιδαγωγία ἦτο συνάμα οἰκιακὴ καὶ δημοσία, ἡ δὲ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἐν πλείσταις περιπτώσεσι μόνον ἰδιωτικὴ, ἥτοι μῆτε οἰκιακὴ ἢ οἰκογενειακὴ μῆτε δημοσία. Δημοσία παιδαγωγία ἐστερημένη τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας ἐν λόγῳ καὶ γραφῇ, ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, εἶνε χείρων τῆς κακῆς ἰδιωτικῆς παιδαγωγίας. Ἐὰν πλείονες ἀληθῶς πεπαιδευμένοι γονεῖς καὶ πλείονες καλὰ θελήσεις ὑπῆρχον, θὰ συνεβούλευον τὰς ἱκανωτάτας εἰς τοῦτο καὶ μὴ πολυασχόλους μητέρας, ἀδελφάς, θείας κτλ. να διδάσκωσι τὰ τέκνα τῆς αὐτῶν οἰκογενείας καὶ τῶν συγγενῶν καὶ γειτόνων τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς οἰκιακῆς διδασκαλίας, συνεχίζουσαι οὕτω τὸν οἰκιακὸν βίον ἀντὶ τοῦ διακόψαι αὐτὸν ἐξαίφνης καὶ οὕτως ἀποτόμως διὰ τῶν δημοσίων σχολείων καὶ τῆς ξένης διδασκαλίας τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων διδασκάλων.

Θὰ ἦτο καλόν, ἐὰν οἱ γονεῖς ἢ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν αὐτοὶ ἐνίοτε παρῆσαν τῇ διδασκαλίᾳ. Ἦν ἐν τοῖς δημοτικοῖς καὶ μέσοις σχολείοις τὰ τέκνα αὐτῶν διδάσκονται. Οἱ μαθηταὶ οἱ μόνον κατ' ἰδίαν διδασκόμενοι δεόν ἐπὶ τινὰς μῆνας τοῦλάχιστον να φοιτήσωσι καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις. Ἐὰν ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ θρησκευτικὴ, ἡ ἰδίᾳ καὶ ἡ κοινωνικὴ, ἡ οἰκιακὴ καὶ ἡ δημοσία παιδεία δὲν συμφωνοῦσιν ἀλλήλαις, τότε ἡ ἀγωγή εἶναι πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀτυχῆς.

Τὸ σχολεῖον μὴ ἔστω στρατὸν μηδὲ μοναστήριον. Τὸ σχολεῖον ὀφείλει να ἐκπαιδεύῃ ἀνθρώπους, ἀλλ' οὐχὶ στρατιώτας, μῆτε μοναχοὺς.

Ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ δίδει τῷ τέκνῳ οὐ μόνον σῶμα καὶ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ διαπλάττει τὴν καρδίαν καὶ τὸ θυμικόν αὐτοῦ καὶ πλάττει τὴν πρῶτην

αὐτοῦ γλώσσαν (ὅθεν «ἡ μητρικὴ γλώσσα»). Τὰ ἐλαττώματα τοῦ χαρακτῆρος τῆς γυναικὸς εἶνε σχεδὸν πάντοτε συνέπεια τῶν ἀδυναμιῶν καὶ σφαλμάτων τοῦ ἀνδρός. Θυγατέρες τινὲς εὐπόρων γονέων φαίνονται ὅτι ἀνατρέφονται μόνον, ὅπως φέρωσι τῷ ἀνδρὶ προῖκα. Αἱ γυναῖκες ἔμφυτα ἔχουσαι τὴν ὑπομονὴν καὶ τὸ ἐράσμιον, τὴν εὐρυθμίαν καὶ φιλοκαλίαν, καὶ πλούσιον πνεῦμα θὰ ἦσαν οἱ ἀρμοδιότατοι προπαιδευτικοὶ διδάσκαλοι ὄλων τῶν ἐπιστημῶν, τῶν ὠραίων τεχνῶν καὶ τῶν τεχνικῶν κλάδων, ὅσοι δὲν ἀπαιτοῦσι μεγάλην σωματικὴν δύναμιν. Τοιαύτη χρῆσις τῆς γυναικὸς ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι θὰ ἐμετρίαζε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν δουλικὴν ὑποταγὴν αὐτῆς, θ' ἀνύψου τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ὑπόληψιν τοῦ ὠραίου φύλου καὶ εὐσιωδῶς θὰ ἐβελτίου τὴν παρούσαν λυπηρὰν κατάστασιν αὐτοῦ, ἥτις κατὰ μέγα μέρος εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ταπεινῆς καὶ ἀναρμοδίου ἐνασχολήσεως αὐτοῦ.

ΑΙ ΠΕΝΤΕ ΑΓΩΓΑΙ

ΥΠΟ

ΕΡ. ΑΕΓΟΥΒΕ.

(συνέχ. ἴδε σελ. 398).

Θὰ προβάλω τρίτην ἀγωγὴν, καὶ τετάρτην καὶ πέμπτην. Ἄλλ' ἂς προβῶμεν κατὰ σειρὰν, καὶ πρὸ πάντων μὴ ἔχετε φόβον. Τὸ πρόγραμμά μου θὰ διαρκέσῃ δέκα λεπτά. Ἀπὸ τοῦ Πανθέου ἂς μεταβῶμεν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Faubourg-Poiss-annière. Συμπεραίνετε ποῦ σὰς ἄγω. Μάλιστα! Εἰς τὸ Ὠδεῖον. Ἐνταῦθα εἶνε ἡ ἀγωγή τῆς φωνῆς. Δὲν εἶνε παράδοξον, ὅτι διὰ πᾶσαν ἡμῶν ἄσκησιν ὑπάρχουσι καθηγηταί, μόνον δὲ οὐδεὶς ὑπάρχει διὰ τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον καθ' ἐκάστην μᾶς χρησιμεύει, καὶ εἰς πᾶσαν ἡμῶν ἐργασίαν; Μᾶς διδάσκουσι τὸ κολυμβᾶν, τὸ χορεύειν, τὸ πυγμομαχεῖν, τὸ γυμνάζεσθαι, τὸ ξιφασκεῖν, ἀλλ' οὔτε τὸ ἀναγινώσκειν οὔτε τὸ ὁμιλεῖν. Ἐπι δε πολὺ μᾶλλον, ἐν τοῖς Λυκείοις ἐνίοτε διδάσκονται κακῶς.

Ἐν τῶν τέκνων μου ἔπρεπε ποτε να ἀπαγγείλῃ μῦθόν τινὰ τοῦ Λαφονταίνου καὶ ἐνεθυμείτο δυστυχῶς πρὸς τοῦτο τὰς συμβουλὰς, τὰς ὁποίας τῷ ἔδωκα. Ἦτο τόσῳ ἀνόητον, να ὡςεπροφέρῃ καλῶς τὸν μῦθόν του. Παρευρεθέντες οἱ συμμαθηταὶ τοῦ ἐξεργάγησαν εἰς δυνατὸν γέλωτα, ὃ δὲ καθη-

γητής του τῷ εἶπεν αὐστηρῶς: Παιδί μου, δὲν ἀναγινώσκουσιν οὕτως, ἢ ἀνάγκωσί σου εἶνε γελοία!

Τὸ σχολεῖον Monge διαρρηγνύει τὴν ἀρχαίαν ταύτην σχολήν. Ἀπὸ μὲν ἤδη διδάσκειται ἐνταῦθα ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν ὑπὸ τοῦ κ. Regnier. Ἀλλ' ὅπως τὰ μαθήματα διατηρήσῃσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἰσχύν, πρέπει ἡμεῖς νὰ πεισθῆτε περὶ τοῦ ὠφελίμου αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἀποτείνομαι πρὸς πάντας ὑμᾶς.

Ἦμεῖς διδάσκαλοι! Ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν βοηθεῖ ἅμα ὑμᾶς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὥστε νὰ μὴ ἐξαντλήσθε διδάσκοντες. Ἡ φωνὴ εἶνε τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὑμεῖς ἐργάζεσθε. Σᾶς μανθάνει νὰ τὴν μεταχειρίζεσθε, ἵνα διδάσκητε, ἵνα φείδησθε αὐτῆς. Ἡ φωνὴ εἶνε τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὑμεῖς πείθετε. Σᾶς μανθάνει νὰ τὴν μεταχειρίζεσθε, ὅπως κερδίζετε τὸ οὖς τῶν μαθητῶν σας, διότι ἀκριβῶς διὰ τοῦ ὠτὸς εἰσέρχεται τις εἰς τὴν καρδίαν καὶ εἰς τὸν νοῦν.

Ἦμεῖς παῖδες! Θὰ σᾶς εἶπω ἤδη ὅποια εἶνε ἡ ἀδυναμία σας. Τί σᾶς δυσχερεστεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐν τῇ μαθητείᾳ σας; Τὸ ἀποστηθίζειν. Ἄν δὲ θέλετε ταχύτερον νὰ μανθάνητε τὸ μάθημά σας, ἀρχίσατε νὰ ἀναγινώσκητε τοῦτο καλῶς. Τὸ ἀναγινώσκειν καλῶς μάθημά τι, εἶνε ταῦτ' οὗ γινώσκειν αὐτὸ ἀπὸ στήθους κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὁ ἦχος τῆς προφορῆς λέξεως εἰσάγει αὐτὴν εἰς τὸ πνεῦμά σας καὶ τὴν διατηρεῖ ἐκεῖ στερεῶς. Θέλετε ἀπόδειξιν τούτου; Ἐγὼ παλαιὸν μνημονικόν, τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ποιῶμαι χρῆσιν, τὸ ὑμέτερον εἶνε νέον καὶ ζωηρόν. Εἰς ἕκαστον ὅμως ἐξ ὑμῶν θὰ κάμω τὴν ἐξῆς πρότασιν: Ἄς λάβωμεν ἀμφοτέρω τεμάχιόν τι οἰονδήποτε μέχρι τοῦδε ἐντελῶς ἡμῖν ἄγνωστον, ὅπως τὸ ἀποστηθίσωμεν. Στοιχηματίζω ὅτι ἂν ὑμεῖς πρὸς τοῦτο χρειασθῆτε 25 λεπτά, εἰς ἐμὲ θὰ ἀρκέσωσι μόνον 15. Διατί; Ἐπειδὴ ἀντὶ νὰ ἐγγράζω μετὰ πόνου τὰς λέξεις διὰ μηχανικῆς ἐπαναλήψεως, χρησιμοποιοῦ τὴν φωνὴν μου καὶ τὸν νοῦν μου πρὸς τοῦτο, ὅπως ἐπιβοηθήσω τὴν μνήμην μου. Λοιπὸν! Θὰ ἀφειθῆτε ὥστε νὰ νικηθῆτε κατὰ τὴν ταχύτητα ὑπὸ ἑβδομηκονταετοῦς μαθητοῦ; Δανείσθητε παρ' αὐτοῦ τὸ μέσον, τοῦ νὰ ἐλευθερωθῆτε ταχύτερον τῆς ἐργασίας. Μάθετε νὰ ἀναγινώσκητε.

Ἦμεῖς δὲ πρεσβύτεροι μαθηταί, ἐπιδόθητε εἰς τοῦτο ἕνεκα ἄλλης αἰτίας! Πάντες ὑμεῖς εἴσθε προωρισμένοι δι' ἐπιστημονικόν τι καὶ ἐλευθέριον ἔργον. Θὰ γίνετέ ποτε δικηγόροι, δικασταί, ἰατροί, βιομήχανοι. Θὰ ἔλθετε εἰς ἀνάγκην νὰ ἐκφωνήσητε λόγους, νὰ ἀναγνώσγητε ἀναφοράς, νὰ δώσητε εὐθύναι, καὶ νὰ ἀντιπρῶσθητε τοιαύτας, νὰ ἀναπτύξητε διάφορα. Ἡ τέχνη λοιπὸν τοῦ ἀναγινώσκειν δὲν εἶνε ἡμῖν μόνον εὐάρεστος ἀλλὰ καὶ ὠφέλι-

μος. Ὁ Regnier θὰ σᾶς ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ μανθάνειν ἀνάγκωσιν εἶνε ταῦτ' οὗ τὸσημον τῷ μανθάνειν τὸ ὀμιλεῖν. Ἄν τις ἐξ ὑμῶν ἔχη τὴν διάθεσιν νὰ γείνη πολιτικός, συνιστῶ αὐτῷ τὸ μάθημα τοῦτο διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ῥητορείαν.

Ἦδη εἰς τὴν τετάρτην. Ἄς μεταβῶμεν εἰς τὴν ὁδὸν Vaurigard. Πῶς; εἰς τὴν ὁδὸν Vaurigard; Ἐνταῦθα εἶνε τὸ κατάστημα τῶν Ἰησοῦιτῶν. Μάλιστα. Πῶς; Σχολεῖον προόδου παρὰ τοῖς Ἰησοῦιταῖς; Βεβαίως! Ποῖαν λοιπὸν προόδον θὰ εὑρίσκῃ τις ἐνταῦθα; Μόνον ἐξ ἀρχαίων χρόνων διασωθεῖσάν τινα συνθήειαν. Οὐχ ἤττον πρέπει καὶ νὰ προχωρῶμεν, ἂν ἀνευρίσκωμεν το καλὸν εἰς παλαιότερους χρόνους. Αἱ σχολαὶ τῶν Ἰησοῦιτῶν εἶνε σχεδὸν αἰ μόναι, ἔνθα οἱ μαθηταὶ παίζουσι καὶ τρέχουσιν, ὅπως ἄλλοτε. Εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα δὲν τρέχουσι πλέον. Ὡστε ἐπεθύμου ἀπὸ τοῦς σεβασμίους πατέρας νὰ δανεισθῶ τοῦτο: τὴν ἀγωγὴν τῶν κνημῶν. Εἶνε ἀληθές, ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν ἔχουσι πρὸς τοῦτο χῶρον, οἱ δὲ ἡμέτεροι οὐχί. Ἀλλὰ δὲν εἶνε μόνον ὁ χῶρος, ἐλλείπει εἰς ὑμᾶς τὸ πῦρ. Μόλις εἰσέλθετε εἰς τὴν ἠθικὴν ἡλικίαν, καὶ εὐθὺς γίνεσθε σπουδαῖοι καὶ μεμετρημένοι. Περιπατεῖτε ἀνὰ δύο, συνδιαλέγεσθε ἀνὰ δύο ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψίν τῶν διδασκάλων σας. Παρὰ τοῖς Ἰησοῦιταῖς σηκώνουσιν οἱ διδάσκαλοι τὸν μανδύαν τῶν καὶ τρέχουσι μετὰ τῶν μαθητῶν τῶν.

Μή μιν λέγετε περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τούτου διὰ τῆς γυμναστικῆς. Ὡ! τιμῶ καὶ περὶ πολλοῦ ποιῶμαι ταύτην, ἀλλ' εἶνε ἄσκησις, οὐδεμίαν παιδιὰ. Παιδιά! Τὸ ὄνομα ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ χρυσοῖς γράμμασιν εἰς τὰς δέκα ἐντολάς τῆς νεότητος, διότι τοῦτο εἶνε ταῦτόσημον τῇ ὑγείᾳ, φαιδρότητι, χρηστοθητείᾳ. Ἐγνώρισα ἡμέρας, ὡς τὴν σημερινήν. Ἀνέβην ἐπὶ τοιαύτης βαθμίδος, ὡς αὕτη, ὅπως στεφανωθῶ καὶ περιπτυχθῶ ὑπ' ἀνδρός, ὅστις ἦτο τόσος τὴν ἡλικίαν, ὡς ἐγὼ τώρα. Ἦκουσα νὰ ἀντηχῇ τὸ ὄνομά μου ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς Σορβόννης. Ἀλλ' οὐχ ἤττον τὴν ζωηροτάτην ἀνάμνησιν ἔχω τῆς βαλβίδος, ἔνθα ἔμέχρι 5 ὥρων ἐτρέχομεν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Πόσω ἐκεῖ ἠσθανόμεθα ὅτι ζῶμεν. Πόσω ζωηρόν ἔρρεε τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας. Πόσω ἡ κεφαλὴ ἦτο ἐλευθέρα πάσης φροντίδος, πόσω ἐγελῶμεν! Γελέν καὶ τρέχειν ἔχονταὶ ἀλλήλων!

Δὲν ἐννοῶ διατὶ ἡ ἀρχαιότης, ἥτις ὠκοδόμησε ναοὺς τῆς νεότητος, τῆς καλλονῆς καὶ τοῦ φόβου, οὐδένα ἀφιέρωσε βωμὸν τῇ ἰλαρότητι, τῷ γέλωτι, ἅτινα τόσῳ ἐνισχύουσι τὴν καρδίαν ἐν τῷ βίῳ. Ἡδυνάμην νὰ ἀπαριθμήσω πολλοὺς περιφήμους ἀνδρας, οἵτινες οὐδέποτε θὰ ἐγίνοντο μεγάλοι, ἂν μὴ ἦσαν καὶ μεγάλοι γελασταί.

Ἐρρίκος ὁ τέταρτος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἔπραξεν, ἂν βοη-

θόν δὲν εἶχε τὴν παιδρότητα του. Ὅτε ἡ χλαμύς του διερρηγνύετο, ὅτε οἱ ἐχθροὶ του τὸν περιεκύκλουν, ὅτε οἱ φίλοι του τὸν προέδιδον, ὅτε τὸ βαλάντιόν του ἦτο κενόν, ἤθελεν πολλάκις ἔλθει εἰς ἀπόγνωσιν, ἀν μὴ αἰφνης ἐκ τῶν χειλέων του ἐξεπήδα ἀστείος τις λόγος καὶ μὴ διεσκέδαζε πᾶσάν του φροντίδα δυνατός τις γέλως. Ἡρώτησά ποτε τὸν Λεσσέψ, τί τὸν ἐκράτησεν ὅτε εὐρέθη μεταξύ τῶσων δοκιμασιῶν, ἀπατῶν καὶ ἐναντιῶν; «ἡ παιδρότης μου» ἀπάντησεν ἐκεῖνος. Διὰ ταύτης ἐκράτησε καὶ ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Καὶ ὁ περιφημότατος τῶν συγχρόνων, αὐτός, εἰς οὐ τὴν φήμην οὐδὲν ἔλειψεν, οὔτε ἡ συκοφαντία καὶ ἡ ἀχαριστία, πιστεύετε, ὅτι θὰ ἠδύνατο μετὰ τῶν 75 ἐτῶν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἀν μὴ ἐν τῷ μεταξύ τῶν φοβερωτέρων δοκιμασιῶν ἡ ἰλαρότης του δὲν ἐξεδηλοῦτο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς σφοδρὸν γέλωτα;¹ δυνατός γέλως εἶνε ἀκτίς Ἡλίου, καταιγὶς καθαροῦ ἀέρος. Γελάτε λοιπὸν ἀγαπητοί, τρέχετε, παίζετε, ἐνόσω ἀκόμη εἴσθε εἰκοσαεταῖς. Ἴσως θὰ σᾶς μείνῃ τι τούτου καὶ ὅταν φθάσητε εἰς τὰ ἐξήκοντα, καὶ θὰ σᾶς κάμῃ νὰ υποφέρητε εὐκολώτερον ἐκεῖνα. Ὁ γέλως ὁμοιάζει πρὸς ῥόφημα καλοῦ οἴνου, εἶνε ὡς ἐκεῖνος τὸ γάλα τῶν γερόντων.

Ἐν ἔτι βῆμα προωτέρω καὶ εἴμεθα εἰς τὸ τέμα τοῦ ταξειδίου μας. Ταύτην τὴν φράσιν δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ πορευθῶμεν μακρὰν. Ὀλίγα βήματα ἀφ' ὑμῶν εὐρίσκεται ἡ τελευταία πρὸοδος, ἣν δι' ὑμᾶς ἐκπορίζω, ἐν τῷ κολλεγίῳ Chaptal. Τοῦτο, ὡς γνωρίζετε, εἶνε ἡ κοιτίς τῆς βιομηχανικῆς διδασκαλίας ἐν Γαλλίᾳ. Κατ' ἀρχὰς ἐκαλεῖτο Κολλέγιον Φραγκίσκου τοῦ I. Ἄλλ' ὁ μόνος ἰδρυτής εἶνε ὁ κύριος Coubaux. Μόλις ἤρχισε τὸ ἔργον του, καὶ εὐθὺς συνέλαβε τὴν ὡραίαν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε πολλοὶ ἐδέχθησαν, νὰ διοργανίση τοὺς μαθητὰς του, ὥστε νὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς πτωχοὺς καὶ δυστυχεῖς ἐν τῷ τετάρτῳ διαμερίσματι τῆς πόλεως. Ἐν τῇ σχολῇ του εἰσήγαγε κιβώτιον ἐλεημοσύνης. Εἶνε τοῦτο ἡ τελευταία ἀγωγὴ, τὴν ὁποίαν ἐγὼ ἐπεθύμουν νὰ μεταφυτεύω ἐνταῦθα, τὴν ἀγωγὴν τῆς καρδίας. Ὡς πρὸς τοῦτο, τὸ σχολεῖον Chaptal δύναται νὰ δώσῃ ὑμῖν καὶ ἄλλο ἀκόμη σπουδαῖον μάθημα. Βεβαίως ἐρωτᾶτε, πῶς ὑπῆρξε δυνατόν, ὥστε τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Coubaux, ὅστις ἐδημιούργησεν ἐθνικὸν τι ἔργον, νὰ μὴ συνδέεται μετὰ τοῦ ἔργου του; Τοῦτο εἶνε ἀκολογηθία τῆς ἀνθρωπίνης ἀχαριστίας, ἥτις ἀρέσκεται εἰς τοῦτο, νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν ἐφευρετῶν τὴν τῶν ἐφευρέσεών των δόξαν. Οὐδεμία τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τοῦ αἵματος τούτου φέρει τὸ ὄνομα ἐκεῖνου, ὅστις τὴν ἐφευρεσεν, οὔτε ὁ διὰ δαμακλίδος ἐμβολιασμός, οὔτε ἡ ἀτμομηχανή, οὔτε ἡ

¹ Ἐνοεῖ τὸν Θιέρσον.

χλωροφόρμησις, οὔτε ὁ ηλεκτρικὸς τηλεγράφος, καὶ ἡ φωτογραφία, ἀλλ' ὅλα τὰ ἀθάνατα ταῦτα εὐεργετήματα μένουσιν ἄνευ τοῦ ὀνόματος τῶν ἐφευρετῶν των. Μόνον μία ἐξαίρεσις! Εἰς τὸν δυστυχῆ δόκτορα Γουλιετίνον. Ἄλλ' αὐτός, ὡς λέγεται, ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης του, διότι ἐδόθη τὸ ὄνομά του εἰς τὴν λαϊμητόμον.

Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ συνδέσωμεν τὸν Coubaux πρὸς τὰ μεγάλα πνεύματα, ὧν τὰ ἔργα ἐμνημόνευσα, δυνάμεθα οὐχ ἦττον νὰ εἰπώμεν, ὅτι αὐτός δύναται νὰ λογισθῇ μεταξύ τῶν εὐεργετῶν τῆς ἐποχῆς του, διότι ἐπεξέτεινε τὸν ὀρίζοντα τῆς δημοσίας διδασκαλίας.

Ἄλλὰ πιστεύσατε, ὅτι ἀπὸ 26 ἐτῶν μάτην παρεκάλεσα ὅλας τῆς Γαλλίας τὰς κυβερνήσεις, νὰ παραθέσωσι εἰς τὸ τοῦ Chaptal καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Coubaux πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀπέτυχον. Μάτην ὑπέμνησα πάσας τὰς θυσίας, πάσας τὰς προσπαθείας, καὶ πάντα τοὺς ἀγῶνας, οὓς κατέβαλε διὰ τὴν ἰδρυσίν του. Μάτην ἐπανελάθον ὅτι οὗτος ἐπροίκισε τὴν Γαλλίαν διὰ νέας διδασκαλίας, τοὺς δὲ Παρισίους δι' ἀπαραιμίλλου εκπαιδευτικοῦ καταστήματος ὅτι δὲν πρόκειται ἡ πολιτεία νὰ ἀποδείξῃ εὐνοίαν, ἀλλὰ νὰ ἀποτίσῃ ὀφειλὴν ὅτι ἡ ἀποθανάτις αὕτη εἶνε ὁμόνος κληρὸς τῶν τέκνων του ὅτι ἡ ἐπιγραφή τοῦ ὀνόματός του ἐπὶ τῆς οἰκίας ταύτης θὰ ἦνε διὰ τοὺς μαθητὰς διηνεκὲς ἀνάγνωσμα τῆς ἀφοσιώσεώς πρὸς τὴν πατρίδα. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε εὗρον ἀντίστασιν. Ὁ εὐεργετὴς μένει ἀπικλοτριωμένος ἐκ τῆς εὐεργεσίας του. Ὡ! Ὁφελήθητε ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου, ἀγαπητοί μου φίλοι. Ὑμεῖς, οἵτινες ἔχετε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἰδρῶσητε ἐλευθέραν σχολήν, οἵτινες οὔτε διὰ τοῦ ὑπουργοῦ, οὔτε διὰ τοῦ ἐπάρχου οὔτε ἀπὸ οὐδεμίας ἄλλης ἐξουσίας ἐξαρτᾶσθε, οἵτινες ὡς γάμην μόνον λαμβάνετε τὴν συνειδησίν σας καὶ τὴν καρδίαν σας, κάμετε, ὥστε οἱ ἄνδρες ἀφ' ὧν τὸ σχολεῖον Chaptal ἐξαρτᾶται, νὰ ἐρυθρίωσιν ἕνεκα τῆς ἀγνωμοσύνης των καὶ διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, ἀναγινώσκοντες ἐπὶ τῆς οἰκίας ταύτης: Σχολεῖον Monge-Godart. Ἐλπίζω βεβαίως, μετὰ πολλὰ ἔτη, διότι ὁ κύριος Godart κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον δύναται νὰ ἐξαγιασθῇ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαγιαζούσι μετὰ τὸν θάνατόν των. Ἦδη πρέπει ἐπὶ πολλὰς ἔτι γενεὰς νὰ μορφώσῃ ἀληθεῖς καὶ ἱκανοὺς γάλλους, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνάγκην. Ἡ Γαλλία εἶνε πολὺ ἀσθενής, ἀλλ' εὐτυχῶς πάρεστε ὑμεῖς, ἡ νεότης, τὸ μέλλον. Τὸ ἔργον σας εἶνε βαρὺ, ἀλλ' ὡραῖον. Ὁ πατριωτισμός σας δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὰς φαντασιοκοπίας τοῦ ἡμετέρου ἡμεῖς, ἡ γενεὰ τοῦ 1830 ἀγαπῶμεν μεθ' ὑπερηφανείας τὴν Γαλλίαν διὰ πᾶν, ὅτι ἦτο ἀγαπάτε ὑμεῖς αὐτὴν διὰ πᾶν, ὅτι πλέον δὲν εἶνε, ἀλλὰ δύναται πάλιν νὰ

γείνη. Ἐχετε δὲ μόνον εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσιν· ὁ καιρὸς τῶν ἐλέφ Θεοῦ ἀνδρῶν παρήλθεν, ἀντ' αὐτῶν δὲ βασιλεύει ὁ λαός, ὅ,τι οἱ Γερμανοὶ καλοῦσι λατινιστὶ *omnes*· καὶ σκέφθητε, ἂν ὁ σπουδαῖος ἠθικὸς νόμος τῶν ἀτόμων κελεύει: Γνώθι σεαυτὸν! Τὸ σπουδαῖον καθήκον τῶν λαῶν κείται ἐν τῇ φράσει: σῶσον σεαυτὸν!

ΠΕΡΙ

ΕΠΟΠΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ¹

Πραγματεία ἐπὶ ὑψηλοῖα

ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ Κ. ΣΠΑΘΑΚΗ

διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας καὶ καθηγητοῦ ἐν τε τῇ Ῥιζαρείῳ
καὶ Ἀρσακείῳ σχολῇ.

¹ Ἄνω ὁ Κομένιος (J. Amos Comenius, 1592—1671), ὁ ἐπίσκοπος τῆς τῶν ἀδελφῶν Βοεμῶν κοινότητος, θεωρεῖται ὡς προφήτης μεταξὺ τῶν παιδαγωγῶν, προιδὼν καὶ προκηρύξας τὴν ἀσφαλεστέραν ἀρχὴν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως καὶ διδασκαλίας. «Πρὸ παντὸς ἄλλου, ἐκήρυττεν ὁ Κομένιος, ἀπαιτεῖται ἡ ἀσκησις τῶν αἰσθήσεων. Μετὰ τῆς τῶν πραγμάτων παρατηρήσεως, καὶ τῆς τῶν ὄντων κατοπτρεύσεως, οὐχὶ δὲ μετὰ τῆς ἀπαριθμήσεως ξηρῶν λέξεων, πρέπει ν' ἀρχηται ἡ διδασκαλία. Ἡ διδασκαλία, ἔσται σαφὴς καὶ σταθερά, ὅταν τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα, ὀρθῶς πρὸ τῶν αἰσθήσεων παριστάμενα, διὰ τοῦ νοῦ προσλαμβάνονται. Λέγω καὶ ἐπαναλαμβάνω τρανῆ τῇ φωνῇ ὅτι τοῦτο χρησιμεύει ὡς κρηπίς πάντων τῶν ἄλλων. Οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῷ γῶ ὃ μὴ πρότερον ἐρέκετο ἐν τῇ αἰσθήσει. Ἐὰν λοιπὸν αἱ αἰσθήσεις καλῶς ἀσκηθῶσι, τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ὑποτιθέσθαι τὴν βᾶσιν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ λογικῇ, τῇ ῥητορείᾳ, καὶ καθόλου πάσῃ συνετῇ τοῦ βίου πράξει. Πρὸ τῶν παιδῶν πρέπει νὰ προσβάλλονται καὶ δεικνύονται τὰ γνωστὰ ἀντικείμενα οὐ μόνον ἐν σχήματι καὶ εἰκότι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ αὐτῶν τῇ φύσει (in natura). Καθόλου εἰπεῖν, οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ προαχθῶσιν οὕτως ὥστε τὴν πρῶτην αὐτῶν σοφίαν ν' ἀντλήσιν οὐχὶ ἐκ βιβλίων, ἀλλ' ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἐκ τῆς δρυὸς καὶ τῆς φηγοῦ· τουτέστιν οἱ ἀν-

¹ Ὁρα συνέχειαν ἐν σελ. 403.

θρωποι πρέπει αὐτὰ τὰ πράγματα νὰ μανθάνωσι καὶ ἐρευνῶσι καὶ οὐχὶ ἀπλῶς νὰ ἀρκῶνται εἰς τὰς τῶν ξένων περὶ τῶν ὄντων τούτων θεωρίας καὶ μαρτυρίας. Πράγματα πρέπει νὰ προσβάλλονται πρὸ τῶν αἰσθήσεων, δρατὰ μὲν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀκουστὰ δὲ πρὸ τῶν ὠτων, ὁσφραντὰ δὲ πρὸ τῆς ρίνος, γευστὰ δὲ ἐν τῷ στόματι καὶ ἀπτὰ ἐν ταῖς χερσίν. Ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως πρέπει νὰ γίνηται οὐχὶ διὰ τινος λεκτικῆς ἐξηγήσεως τῶν ὄντων, ἀλλὰ διὰ τινος πραγματικῆς ἐποπτείας. Ἐκ τῆς ἐποπτείας ἀναπτύσσεται ἡ βεβαία γνώσις». Πρὸς πραγμάτωσιν τῆς θεωρίας ταύτης συνέταξεν ὁ Κομένιος τὸ περίφημον αὐτοῦ σύγγραμμα *Orbis pictus* (ὁ ἀπεικονισμένος κόσμος), ἐν ᾧ ὑπάρχουσι ξυλογραφήματα, παριστῶντα διάφορα ἀντικείμενα, ἅτινα οἱ παῖδες πρέπει νὰ κατοπτρεύσωσιν ὅπως δυνηθῶσι νὰ σχηματίσωσι σαφεῖς αὐτῶν παραστάσεις καὶ ἐννοίας¹. Τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν, ἧς ἐγένετο πτωτουργός, ἐφήρμοσεν ὁ Κομένιος εἰς τὰ ἕξ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν, τῶν διδασκομένων ἐν τῇ οἰκογενίᾳ, ἣν ἐκάλεσε *μητρικὸν σχολεῖον*. Δι' αὐτῆς τῆς διδασκαλίας τίθενται, κατὰ τὸν Κομένιον, αἱ βᾶσεις τῆς μεταφυσικῆς, φυσικῆς, ὀπτικῆς, ἀστρονομίας, γεωγραφίας, χρονολογίας, ἱστορίας, ἀριθμητικῆς, γεωμετρίας, στατικῆς, μηχανικῆς, διαλεκτικῆς, γραμματικῆς, ῥητορικῆς, ποιητικῆς, μουσικῆς, οἰκονομικῆς, πολιτικῆς, ἠθικῆς καὶ θεολογίας².

Αἱ περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας θεωρίαι τοῦ Κομενίου ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τε τοὺς εὐσεβόφρονας (pietisten) καὶ φιλανθρωπιστὰς (philanthropinen) νὰ στηρίξωσι τὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τε τῆς χρήσεως καὶ ἀσκήσεως τῶν αἰσθήσεων καὶ νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα πραγματικὰς γνώσεις καὶ αἰσθητὰ διδασκαλίας μέσα. Ἐντεῦθεν ὀρμηθεὶς καὶ ὁ ἐκ Γενεύης περιώνυμος παιδαγωγός Ῥουσσῶς (1712—1778) μετέτρεψε τὸ ἀρχαῖον δόγμα τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων «ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν» εἰς παιδαγωγικόν, «ὁμολογουμένως τῇ φύσει παιδαγωγεῖν». Οὗτος ἐν τῷ ἀθανάτῳ αὐτοῦ παιδαγωγικῷ συγγράμματι, τῷ Αἰμιλίῳ³, ἀπεφάνηκε ὅτι, ὅ,τιδήποτε παραλαμβάνει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, παραλαμβάνει αὐτὸ διὰ τῶν αἰσθήσεων. Τὸ παραβάλλειν, τὸ μετρεῖν, τὸ ἀριθμεῖν, τὸ σταθμᾶσθαι ἔστωσαν, ἔλεγεν, αἱ πρῶται τοῦ παιδὸς ἀσκήσεις.

¹ Ἡ πλήρης ἐπιγραφή τοῦ βιβλίου εἶναι· «Orbis sensualium pictus h. e. omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum nomenclatura, ad ocularem demonstrationem deducta».

² Ἀνάγνωθι τὸ 28 κεφάλαιον τοῦ ἀξιολογωτάτου συγγράμματος τοῦ Κομενίου, ὄπερ «Didactica magna» ἐπιγράφεται.

³ Jean-Jaques Rousseau, «Emile, ou de l'éducation».

Τὴν συνέχειαν τῆς ἐπὶ τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐργασίας τοῦ Κομενίου παρέλαβεν ὁ Βασεδόβιος (1723—1790), ὁ ἀρχηγὸς τοῦ φιλανθρωπισμοῦ, τοῦ πηγάζοντος ἐκ τῶν παιδαγωγικῶν ἰδεῶν τοῦ Βάκωνος, Κομενίου, Λοκίου καὶ ἰδίως τοῦ Ρουσσώ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς αὐτοῦ ἐνεργείαις ἠκολούθει τὴν ἀρχήν, καθ' ἣν, πᾶν, ὅπερ πρόκειται νὰ μάθῃ ὁ παῖς, πρέπει νὰ ἦναι καταληπτὸν εἰς αὐτὸν καὶ πρακτικόν, διὸ ἢ τε ὕλη τοῦ γνωστοῦ πρέπει νὰ παραλαμβάνηται κατ' αὐτὸν ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἡ μέθοδος πρέπει νὰ ἦναι ἐποπτική. Ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ἐξέδωκεν ὁ Βασεδόβιος τὸ *Στοιχειῶδες πόνημα* μετὰ ἑκατὸν χαλκογραφῶν¹, ὅπερ σκοπὸν προὔτιθετο «ἵνα μεταβάλῃ εἰς ζῶηράν καὶ εὐθυμον παιδιὰν τὴν νεκράν μάθησιν, τὴν συγγάμιον διὰ τῆς ἐξωτερικῆς παιδεύσεως καθιστῶσαν τὸν βίον πένθιμον καὶ θλιβερόν». Τὸ στοιχειῶδες τοῦτο πόνημα δικαίως ὠνομάσθη *Orbis pictus* τῆς 18^{ης} ἑκατοστατηρίδος, γινόμενον κατὰ μίμησιν τοῦ περιφήμου *Orbis pictus* τοῦ Κομενίου καὶ περιλαμβάνον τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς πάσης διδασκαλίας.

Δίκαιον εἶναι νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα καὶ τοῦ φιλανθρωπιστοῦ Φρειδερίκου Ροχοβίου (Friedrich Ebenhard von Rochow, 1734—1805), ὅστις, ἀναλαβὼν τὴν φροντίδα τοῦ νὰ διορθώσῃ τὰ στοιχειώδη σχολεῖα πρὸς βελτιώσιν τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν ἀμαθῶν, δεισιδαϊμόνων καὶ προληπτικῶν χωρικῶν, μεγάλην ἀπέδιδεν ἀξίαν εἰς τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν λόγων, οὓς ἐξήνεγκεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντι ἐν τῷ παρὰ τῷ Βρανδεμβούργῳ Reckan διδασκαλεῖῳ. «Ἡ πρώτη διδασκαλία, ἔλεγε, διὰ παιδας καθόλου, ἐπομένως καὶ παιδας χωρικῶν, ἔστω μάλιστα αἰσθητικὴ καὶ τερπνὴ. Ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει εὐθὺς καὶ μόνον μετὰ τῆς ἐν βιβλίῳ διδασκαλίας ν' ἀρχηται· ἀλλ' ὀφείλει νὰ τέρπη τὸν παῖδα δι' εὐκόλων καὶ ἀναλόγων πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ διαλόγων περὶ πάντος γνωστοῦ εἰς αὐτὸν καὶ ἐπὶ τὰ αἰσθητήρια ἐπιδρώντος ἀντικειμένου. Καὶ πρῶτον μὲν διεγείρω καὶ ἀσκείτω τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν, εἶτα δὲ διδάσκειτω αὐτοὺς ὅπως ποιῶνται ὀρθὴν χρῆσιν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, ὅπως ὀρθῶς βλέπωσι καὶ ἀκούωσιν, ὅπως πολλὰ ἐποπτεύωσι καὶ πειρῶνται μετὰ προσοχῆς ν' ἀποδίδωσιν ὀρθῶς τὸ ὄρθεν ἢ ἀκουσθέν· βελτιούτω εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ ἀπασχολείτω τὴν διάνοιαν καὶ φιλομάθειαν αὐτῶν χωρὶς νὰ ὑπερπληροῖ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν πραγματικῶν γνώσεων, ἀνωτέρων τῆς τε ἡλικίας καὶ τῆς ἀντιληπτικῆς αὐτῶν δυνάμεως». Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ Zimmermann ἐκδιδομένῳ γερμανικῷ *Schulfreund* ἔγραψεν ὁ αὐτὸς Ροχοβίος· «Ἡ νεανικὴ ἡλικία

¹ Johann Bernhard Basedow, «Elementarwerk mit Kupfern».

ἀποτελεῖ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἐν τῷ σχολεῖῳ ἔγκειται κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῇ αἰσθήσει τῶν αἰσθησέων καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων εἰς τὸ παρατηρεῖν καὶ προσέχειν καὶ καθόλου εἰς τὸ ὀρθῶς δρᾶν καὶ ἀκούειν· εἶτα δὲ ἐν τῇ ἀσκήσει εἰς τὸ σκοπεῖν πᾶν προκείμενον ἀντικείμενον, ἐν τῷ παραβάλλειν, διακρίνειν, λαλεῖν, ἀριθμεῖν καὶ γράφειν¹».

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὰς περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐνεργείας τοῦ ἐκ Ζυρίχης Ἰωάννου Ἑρρίκου τοῦ Πεσταλότση (Johann Heinrich Pestalozzi, 1746—1827), ὅστις, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, εἰσαγαγὼν τὴν τέως παραμεληθεῖσαν τῆς ἐποπτείας ἀρχὴν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ καταδείξας μεθοδικώτερον καὶ ψυχολογικώτερον πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ παιδαγωγῶν τὴν τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐφαρμογὴν, δικαίως ἐθεωρήθη ὡς ἀναμορφωτὴς τῶν νεωτέρων σχολείων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, σεβόμενος πανταχοῦ τὴν φύσιν καὶ τὰς φυσικὰς σχέσεις, καταθέτει τὴν πρώτην τοῦ παιδὸς ἀγωγὴν εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς. Ὁ παιδικὸς θάλαμος εἶναι, κατὰ Πεσταλότσην, τὸ πρῶτον ἱερὸν τέμενος τῆς ἀνθρωπίνης μορφώσεως. Τοῦτου ἐνεκα πειράται ὁ ἐξ Ἑλβετίας παιδαγωγὸς νὰ διεγείρῃ πρὸ πάντος ἄλλου τὸν τῆς μητρὸς ἐνθουσιασμόν πρὸς τὰς ἑαυτοῦ ἀρχὰς καὶ νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς αὐτὴν τὰ στοιχειώδη διαμορφωτικὰ μέσα. Χάριν τῆς μητρὸς συντάχθη τὸ «βιβλίον τῶν μητέρων»², ὅπερ, κατ' αὐτὸν τὸν συγγραφεῖα, «οὐδὲν ἕτερον ἐπιδιώκει ἢ νὰ διατηρήσῃ τὴν μητέρα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν αὐτὴ ἡθεὶς πρόνοια προδεικνύει πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν τοῦ παιδὸς δυνάμεων, καὶ οὕτω καταστήσῃ αὐτὴν ἐπιτηδεῖαν ἵνα ἀναπτύξῃ τὴν δύναμιν τοῦ παιδὸς ἐν τῷ παρατηρεῖν καὶ λαλεῖν εὐχερέστατα, ἀπλοῦστα καὶ ὁμολογουμένως ταῖς χρεταῖς τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως». Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἀκολουθῶν ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀρχὴν ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ, ἐξετάζει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ διδάσκει τὴν μητέρα πῶς πρέπει νὰ ὀδηγῇ τὰ ἑαυτῆς τέκνα κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν παρατήρησιν ἐκάστου μέλους, εἶτα δὲ εἰς τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν, ἀκούουσα οὕτω τὴν τε παρατηρητικὴν καὶ ἐκφραστικὴν τοῦ παιδὸς δύναμιν. Τοῦ αὐτοῦ παιδαγωγικοῦ πνεύματος ἐμφοροῦνται ἕτερα δύο τοῦ Πεσταλότση συγγράμματα, «*Λειψία καὶ Γερτρούδη*» (Lienhard und Gertrud) καὶ «*πῶς ἡ Γερτρούδη διδάσκει τὰ ἑαυτῆς τέκνα*» (Wie Gertrud ihre Kinder lehrt) ἐπιγραφόμενα, ὧν τὸ δεύτερον εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐμβριθέστερον πάντων τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, ἐν ᾧ ὑπάρ-

¹ Τὰ ἐπισημότερα πόνηματα τοῦ Ροχοβίου, εἶναι τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «*Kinderfreund*» καὶ «*Unterricht für Lehrer an niederen Landschulen*».

² «*Buch der Mütter*».

χοῦσι διάφορα εἶδη πραγματογνωσίας, ὡς γεωγραφικά, ἱστορικά, φυσικά, μετρικά, γραφικά καὶ μαθηματικά, πειράται ὁ Πεσταλότσης ἵνα ἅπαντα τὰ τεχνικά μέσα τῆς διδασκαλίας παραγάγῃ ἐκ τινος γενικῆς ψυχολογικῆς ἀρχῆς· ἐν αὐτῷ παραδέχεται ὅτι πᾶσῶν τῶν ἐποπτικῶν ἡμῶν γνώσεων ἢ διασάφησις ἀπορρέει ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ σχήματος καὶ τῆς γλώσσης· ἐν αὐτῷ τέλος ἀνεκέρηξεν ὅτι «ἡ ἐποπτεία εἶναι ἡ κυριωτάτη βᾶσις πάσης γνώσεως». Τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἀρχῆς ταύτης τοσοῦτον συνήσθανετο ὁ Πεσταλότσης, ὥστε αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἔγραφεν ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι¹ «Ὅταν ἐρωτῶ ἑμαυτόν, τί ἰδίως συνειδηνεύω εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίαν, ἀκούω τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν· κατάρθωσα νὰ θεμελιώσω τὴν ὑψίστην καὶ ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῆς ἐποπτείας ὡς κυριωτάτης βᾶσεως πάσης γνώσεως, καί, παραλιπὼν πᾶσαν ἐτέραν ἐργασίαν, ἐπειράθην νὰ εὕρω τὴν οὐσίαν αὐτῆς τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἀρχικὴν μορφήν, καθ' ἣν ἡ διάπλασις τοῦ ἡμετέρου γένους δι' αὐτῆς τῆς φύσεως πρέπει νὰ διορισθῇ». Ὁ Πεσταλότσης οὐδὲν μέσον εὕρισκει κατὰ πάσης παρουσίας καὶ μελλούσης πολιτικῆς, θρησκευτικῆς καὶ θρησκευτικῆς διαφορᾶς, κατὰ τῶν εἰς τὸ γράμμα καὶ τὰς λέξεις προσκεκολλημένων ἀνθρώπων, κατὰ τῆς ἐπιπολαιότητος, καὶ κατὰ τῆς ἑλλιπούς καὶ τὸν νοῦν ἐπισκοπιζούσης διδασκαλίας τοῦ λαοῦ ἢ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς ὅτι «ἐκάστη γνώσις ἐκ τῆς ἐποπτείας πρέπει ν' ἀπορρέῃ καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πάλιν νὰ ἐπανακάμπτη²». Διὰ τῆς νέας ταύτης ἀρχῆς μετέστρεψεν ὁ Πεσταλότσης, ὡς αὐτὸς ἀπεφαίνετο, τὸ ἐν Εὐρώπῃ σχολικὸν ἔργον καὶ ἄλλην αὐτῷ τροχίαν διεχάραξε. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ Πεσταλότσης πρῶτον μὲν ἐφίστα τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, τὰς ιδιότητας, ἧτοι τὸ χρῶμα, τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὴν στάσιν κ.τ.λ., εἶτα δὲ ἐχαρακτήριζε τὸ διὰ τῶν αἰσθήσεων προσληθὲν διὰ τοῦ προσήκοτος ὀνόματος καὶ ἐβοήθει οὕτω τοὺς παῖδας εἰς πρόσκτησιν πλούτου λέξεων, τὰς τῶν ἀντικειμένων ἐνοίας παριστανουσῶν. Ἐποπτεία λοιπὸν καὶ λεκτικὴ ἀσκῆσις ἀπετέλουν κατὰ Πεσταλόττην τὴν οὐσιώδη βᾶσιν τῆς τῶν νέων μορφώσεως. «Διωνίως, ἔλεγεν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας συνάπτεται μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς λεκτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως· τὰ δὲ πράγματα θέλουσι χρησιμεύει ὡς ἀντικείμενα, ἐν οἷς οὗτος θέλει αἰσθάνεσθαι τὴν τε πνευματικὴν αὐτοῦ οὐσίαν καὶ τὴν πνευματικὴν φύσιν τῶν ὄντων καθόλου».

Εἰ καὶ αἱ διδακτικαὶ αἴται θεωρίαι ἐστηρίζοντο ἐπὶ βάσεων ἀσφαλε-

¹ «Wie Gertrud ihre Kinder lehrt». ἔκδ. τοῦ 1804 σ. 272.

² Αὐτόθι, σ. 282.

στάτων, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ πρακτικῇ αὐτῶν ἐφαρμογῇ δὲν ὑπῆρξε πάντοτε εὐτυχῆς ὁ Πεσταλότσης. Οὕτως εὐθὺς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ὑπέπεσεν εἰς τὸ ἐξῆς σφάλμα, ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς προσοχῆς αὐτοῦ ἐπέστησεν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς λεκτικῆς δυνάμεως, ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ θέμενος τὴν ἐποπτικὴν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς διδακτικῆς ὕλης προσέκρουσεν ὁ Πεσταλότσης, λαβὼν ὡς ἀντικείμενον ἐποπτικῆς συνδιαλέξεως μετὰ τῶν μικρῶν παιδίων τὸ ἀνθρώπινον σῶμα¹. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὄντως τὸ πλησιέστατον εἰς αὐτὸν ἀντικείμενον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ πλησιέστατον ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Ὁ παῖς τὸ πρῶτον ρίπτει τὰ βλέμματα αὐτοῦ μᾶλλον ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ κείμενα, ἧτοι ἐπὶ τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ, τὰ σκεύη καὶ ἐπὶ τὰς ιδιότητας αὐτῶν καὶ ἐνεργείας, ἢ ἐπὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα. Ἀλλὰ εἰ καὶ ὥρισεν ὁ Πεσταλότσης ὡς πρῶτον ἐποπτείας ἀντικείμενον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, οὐδόλως ὅμως ἀπέκλειε καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων κατόπτεισιν, ὡς αὐτὸς ῥητῶς ἀποφαίνεται ἐν τῷ Βιβλίῳ τῶν μητέρων². «Ἄσκει, ἔγραφε, τὸν παῖδα ἐν ἐκάστῳ ἀντικειμένῳ, ὅπερ δεικνύεις αὐτῷ εἴτε ἐν τῷ οἴκῳ εἴτε ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ τῷ κήπῳ, εἰς τὸ ἀκριβῶς ὀνομάζειν αὐτὸ τε καὶ τὰς ιδιότητας αὐτοῦ καὶ ἐνεργείας· εἶτα κατὰς τὴν αὐτὴν προσεκτικὴν ἐπὶ τῆς ἀποστάσεως, τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ μεγέθους τῶν διαφορῶν ἀντικειμένων». Ἐτερον σφάλμα τοῦ Πεσταλόττη εἶναι ὅτι ὑπετίμησε τὴν ἀξίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης. Ἡ διδακτικὴ ὕλη ἔπρεπε κατ' αὐτὸν νὰ ἐπιδιώκῃ μᾶλλον τυπικὸν σκοπὸν, ἧτοι τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. «Ἡ τῶν νέων μόρφωσις, ἔλεγε, πρέπει ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἐκτάσει νὰ ἦναι μᾶλλον μορφωτικὴ δυνάμεων ἢ μεταδοτικὴ γνώσεων. Ἄνευ τῆς τηρήσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης οὐδόλως ἐπιτυγχάνεται ἡ μεταξὺ τῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς ἁρμονία, καὶ ἄνευ ταύτης ἡ ἡμετέρα γενεὰ ἀποβήσεται ἐν τῇ καθολικῇ αὐτῆς διαμορφώσει οὐχὶ ἀκμαία, ἀλλ' ἀσθενεστάτη καὶ ἐλεεινοτάτη. Πᾶσα μάθησις τῶν νέων πρέπει νὰ ἦναι αὐτενεργία, ἐλευθέρᾳ κύησις ἐξ ἑαυτῶν³ καὶ ζῶσα ἀντλησις.»

Αἱ διδακτικαὶ αἴται θεωρίαι τοῦ Πεσταλόττη διεδόθησαν ταχέως ἀνὰ πᾶσαν τὴν Γερμανίαν καὶ ἐκάστη πόλις καὶ ἕκαστον χωρίον ἐφιλοτιμεῖτο

¹ A. Diesterweg, «Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer» τόμ. Α', σελ. 313, ἔκδ. δ'.

² Ἐν τῷ προλόγῳ, σελ. VIII.

³ Τὸν τῆς αὐτενεργείας σκοπὸν ἐπέδιωκε καὶ ἡ μαιευτικὴ τέχνη τοῦ Σωκράτους, ἧτις διέφερε τῆς τῶν μαῖων «τῷ ἄνδρα, ἀλλὰ μὴ γυναῖκα μαιεύεσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα» (Πλάτ. Θεαιτ. σ. 130, 6).

νά πραγματώσῃ αὐτάς. Φιλόπονοι διδάσκαλοι ἐπεξέτειναν τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν καὶ ἐξήπλωσαν αὐτὴν κατὰ πάσας τὰς διεθύνσεις· διὸ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ ἡ διδασκαλία αὕτη κατέλαβε σπουδαίαν θέσιν ἐν τοῖς προγράμμασι τῶν στοιχειωδῶν σχολείων. Τὴν διδασκαλίαν ὅμως ταύτην ἄλλοι ἄλλως ἐκάλεσαν καὶ ἐχαρακτήρισαν κατὰ τὸν διάφορον σκοπόν, ὃν ἕκαστος ἀπέδιδεν εἰς αὐτήν· καὶ κατὰ τινὰς μὲν ἡ διδασκαλία αὕτη ὠφείλε νά προαγάγῃ τὸν νοῦν τῶν παιδῶν, κατ' ἄλλους δὲ τὴν γλώσσαν· καὶ κατὰ τινὰς μὲν ἐχρησίμευεν αὕτη πρὸς πρόςκτησιν πραγματικῶν γνώσεων, κατ' ἄλλους δὲ πρὸς προαγωγὴν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ συναισθήματος. Τοῦτου ἕνεκεν εὐρίσκομεν τὴν διδασκαλίαν ταύτην ποικίλως ἀναφερομένην ἐν τοῖς προγράμμασι τῶν στοιχειωδῶν σχολείων, ποῦ μὲν ὡς «ἐποπτικαὶ ἀσκήσεις», ποῦ δὲ ὡς «διανοητικαὶ ἀσκήσεις», ποῦ δὲ ὡς «διανοητικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις», ποῦ δὲ ὡς «θρησκευτικὴ ἐποπτικὴ διδασκαλία».

Ἡ ὑπὸ τοῦ Πισταλότση ἀνακαινισθεῖσα ἐποπτικὴ διδασκαλία ἐγένετο ὑποκείμενον εὐρυτέρας συζητήσεως καὶ ἀναπτύξεως. Παρὰ τῷ Πισταλότση μνημονεύομεν ἐνταῦθα τοῦ ἐκ **Meiningen Γουλιέλμου Τύρκου (Wilhelm von Türk, 1774-1846)**, ὅστις συνέζησε μὴνὰς τινὰς ἐν **München-Buchee** παρὰ τῷ μεγάλῳ τῆς Βλβετίας παιδαγωγῷ, διδάξας καὶ ἐν τῷ ἐν **Vyerdon** καθιδρύματι αὐτοῦ χρόνον τινά. Ὁ Τύρκιος, ἐμφορούμενος πισταλοτσειοῦ πνεύματος, διετύπωσε τὴν μεθοδικὴν τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «*Αἰ αἰσθητὰ ἀντιλήψεις ὡς θεμελιώδης βάσις τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ*»¹. Οὗτος αὐτὸ μὲν τὸ σῶμα τοῦ παιδὸς δὲν ἐθεώρει κατάλληλον ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἀντικείμενον, ἐξελέγε δὲ μᾶλλον ἐκ τῶν τὸν παῖδα περιβαλλόντων, ἅτινα κατέτασσε κατὰ τὰς αἰσθήσεις, δι' ὧν οὗτος ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν, οἷον κατὰ τὴν ἄρασιν, τὴν ἀκοήν, τὴν ὄσφρησιν κτλ. Κατὰ τὸν Τύρκιον οἱ παῖδες μετὰ τὴν κατόπτεισιν τῶν ἐξωτερικῶν ἰδιοτήτων πρέπει ν' ἀσκῶνται εἰς τὴν κατανόησιν τῆς αἰτίας καὶ ἐνεργείας, τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως, τῆς χρήσεως καὶ ὠφελείας τῶν διαφόρων ἀντικειμένων, καὶ εἰς τοὺς σχετιзоὺς γλωσσικοὺς τύπους. Τὴν λογικὴν ταύτην καὶ γραμματικὴν μέθοδον θεωρεῖ ὁ Τύρκιος ὡς προπαρασκευαστικὴν οὐ μόνον τῆς γλωσσικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας.

Ὁ δὲ ἐκ **Stettin Γράσμαννος (F. H. G. Grassmann)** ἐν τῷ περιωμύφ αὐτοῦ συγγράμματι, τῷ ἐκδοθέντι μὲν ἐν ἔτει 1825, ἐπιγραφόμενον

¹ W. von Türk, «Die sinnlichen Wahrnehmungen als Grundlage des Unterrichts in der Muttersprache», 1841.

δέ, «*Ὀδηγὸς πρὸς διανοητικὰς καὶ γλωσσικὰς ἀσκήσεις ὡς τὴν φυσικὴν βάσιν συμπάσης διδασκαλίας, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις πρώτης γλωσσικῆς διδασκαλίας*»¹, δοξάζει ὅτι αἱ διανοητικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις εἶναι τὸ κοινὸν στέλεχος, ἐξ οὗ πάντα τὰ λοιπὰ διδακτικὰ ἀντικείμενα ὡς κλάδοι ἀποσχίζονται· διὸ αὐταὶ καθ' ἑλὴν μὲν πρέπει νά περιλαμβάνωσι τὰς ἀρχὰς πάντων τῶν τῆς διδασκαλίας κλάδων, κατὰ τὸν τύπον δὲ νά περιλαμβάνωσι πάντα τὰ τοῦ λόγου συστατικὰ μέρη, πάντα τὰ εἶδη τῶν λέξεων μετὰ τῶν διαφόρων τύπων, μεταβολῶν, συνθέσεων καὶ ἐτύμων. Ἡ γλωσσικὴ ἀσκῆσις δὲν ἐγκτεται κατὰ Γράσμαννόν ἐν τῇ θεωρητικῇ τῆς γλώσσης διδασκαλίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ συναθροίσει τοῦ ὕλικου, ἐξ οὗ κατόπιν δύνανται εὐκόλως ν' ἀναπτυχθῶσιν οἱ κανόνες καὶ οἱ νόμοι τῆς γλώσσης. Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ὡς καὶ τὸν σκοπὸν τῶν διανοητικῶν καὶ γλωσσικῶν ἀσκήσεων διετύπωσεν ὁ Γράσμαννος ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων· «*Ὅταν ὁ παῖς κατὰ τὸ ἔκτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος εἰσέρχεται εἰς τὸ ἡμέτερον σχολεῖον, ὁ διδάσκαλος πληροὶ κατὰ πρῶτον τὸν καθ' ἡμέραν σχολικὸν χρόνον, ὅστις πρέπει νά ἦναι βραχὺς, διαλέξων περὶ τῶν ἀντικειμένων τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἰδίᾳ τῶν τὸν παῖδα ἀμέσως περιστοιχιζόντων· τὰς διαλέξεις ταύτας ἐπιθυμοῦμεν ἡμεῖς νά ὀνομάζωμεν διανοητικὰς καὶ γλωσσικὰς ἀσκήσεις· ὁ δὲ σκοπὸς αὐτῶν εἶναι νά καταστήσωσιν εἰς τοὺς παῖδας γνωστὸν τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον—καὶ ἀπεργάσωσιν αὐτοὺς ἐπιτηδείους εἰς τὸ καλεῖν κατὰ πρῶτον περὶ τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων». Τὸ περὶ διανοητικῶν καὶ γλωσσικῶν ἀσκήσεων σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Γράσμαννου ἀποκαλεῖ ὁ Διστεροβέγιος πρότυπον καὶ ἀριστοῦργημα (**Muster—und Meisterwerk**) καὶ παντὶ διδασκάλῳ ἀναγκαῖότατον ὀδηγόν². Τὸ ἔργον τοῦ Γράσμαννου εἶναι ὄντως ἄξιον πολλῆς μελέτης καὶ σπουδῆς, εἶναι ἀξιόλογος πρακτικὴ λογικὴ καὶ γραμματικὴ, ἀλλὰ διὰ σχολεῖα ὑψηλότερα καὶ ἐν πολλοῖς διὰ παῖδας ἔχοντας ἡλικίαν μείζονα τῶν 6—8 ἐτῶν, ἐν οἷς περιώριζεν τὰς ἐποπτικὰς αὐτοῦ ἀσκήσεις ὁ Γράσμαννος. Τοῦτου ἕνεκα ὀφείλει ὁ διδάσκαλος νά ἐπωφεληθῆται αὐτὸ μετὰ πολλῆς προσοχῆς, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν τε πνευματικὴν κατάστασιν τῶν παιδῶν καὶ τὰς ἐν αἷς εὐρίσκειται περιστάσεις, καὶ ἀποφεύγων τὸ σφάλμα, εἰς ὃπερ πίπτει ἐνιαχοῦ ὁ Γράσμαννος, θυσιάζων τὴν διδακτικὴν ἕλπην χάριν τοῦ*

¹ «Anleitung zu Denk und Sprechübungen als der naturgemässen Grundlage für den gesammten Unterricht, besonders für den ersten Sprachunterricht in Volksschulen».

² A. Diesterweg «Wegweiser», τόμ. Α', σελ. 316.

γραμματικού τύπου. Τὴν ἀνάγκην τῆς ἐλευθέρως καὶ μετὰ προσοχῆς χρήσεως τῆς γραμματικῆς μεθόδου οὐ μόνον οἱ ξένοι παιδαγωγοί, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Γράσμαννος συναισθάνεται, ὡς ῥητῶς ἀποφαίνεται ἐν ταῖς περὶ γλωσσικῆς διδασκαλίας θεωρίαις αὐτοῦ. Πρὸς τὰς περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας τοῦ Γασμάννου θεωρίας ὁμοιάζουσι καὶ αἱ τοῦ Ἀριστοχίου,¹ Σχολασίου,² καὶ Σπεισίου,³ καθ' ὅσας τὸ τυπικὸν στοιχεῖον τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐπικρατεῖ τοῦ ὕλικου. (ἔπεται συνέχεια).

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

Ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις ταῖς γενομέναις τῇ 26ῃ Ἀυγούστου ε. ε. ψηφοφορησάντων τριάκοντα καὶ ἐννέα παρόντων ἐν τῇ συνελεύσει καὶ ἐχόντων δικαίωμα ψήφου ἐταίρων ἐξελέγησαν Σύμβουλοι ἐκ μὲν τῶν καθηγητῶν οἱ κύριοι Κ. Ι. Γραμματικόπουλος, Ἀθ. Παπαγεωργίου, Ν. Χαλκιοπούλου Ὁ. Παπαδημητρακόπουλος καὶ Βλ. Γ. Σκορδέλης. Ἐκ δὲ τῶν ἑλληνοδιδασκάλων οἱ κκ. Α. Κωνσταντινίδης Σχολάρχης καὶ Β. Γεννηματᾶς καὶ ἐκ ὧν δημοδιδασκάλων οἱ κκ. Γ. Μανούσος καὶ Ν. Ἀναστασίου.

Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ συνεδριάσει τοῦ Διοικητικοῦ τούτου Συμβουλίου, γενομένη τῇ 4 Σεπτεμβρίου, ἀνεδείχθησαν πρόεδρος μὲν ὁ κ. Κ. Ι. Γραμματικόπουλος, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κκ. Ἀθ. Παπαγεωργίου καὶ Ν. Χαλκιοπούλου, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Βλ. Σκορδέλης καὶ ταμίας ὁ κ. Ν. Ἀναστασίου.

Ἐγκλ. 4
Ἀριθ. Πρωτ. 27.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ.

Τοῖς κκ. ἐταίροις τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου.

Τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου συνιστάμενον διὰ τὸ ἐνεστὼς συλλογικὸν ἔτος ὑφ' ἡμῶν ὡς Προέδρου καὶ Γεν. γραμματέως,

¹ Πρόλ. «Erste fassliche Anweisung zum vollstaendigen deutschen Sprachunterricht, enthaltend das Sprechen und Zeichnen, Lesen und Schreiben, Beschaun und Verstehen,» von W. Harnisch.

² «Praktischer Lehrgang zu den Uebungen im Anschauen, Denken und Reden verbunden mit einer Anweisung zu Stylübungen in Volksschulen,» von Chr. G. Scholz.

³ «Der Unterrichtswegweiser für das Gesamtgebiet der Lehrgegenstände in Volksschulen für Lehrer an denselben,» von J. B. Spiess.

τῶν κ.κ. Ἀθ. Παπαγεωργίου καὶ Χαλκιοπούλου ἀντιπροέδρων, τοῦ κ. Ν. Ἀναστασίου ταμίου, καὶ τῶν κ.κ. Ὁ. Παπαδημητρακοπούλου, Γ. Μανούσου καὶ Β. Γεννηματᾶ, συμβούλων, συναισθάνεται, μὲν ὅλον τὸ βᾶρος τῶν ἱερῶν καθηκόντων, ἅπερ ἀναλαμβάνει διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἐταίρων καὶ ἅπερ ἐπιβάλλονται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, ὃν ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ἐπιδιώκει, θέλει ὁμως καταβάλλει πᾶσαν ἐπιμέλειαν ὅπως συντελέσῃ τὸ ἐφ' ἑαυτῷ εἰς τὸ νὰ πραγματώσῃ ἐκ τῶν ἐνόνητων τὸν ὑψηλὸν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου σκοπὸν.

Ἡ παιδαγωγία καὶ διδασκαλία τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ἀληθοῦς προόδου καὶ εὐδαιμονίας τῶν ἐθνῶν. Καὶ οὐκ ὀλίγα μὲν μέχρι τοῦδε ἐγένοντο καὶ γίνονται ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς κρηπίδος ταύτης τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἔτι ὑπολείπονται. Ἡ μὲν μεθοδικὴ διδασκαλία πλείστας ἔτι παρουσιάζει ἐλλείψεις, ἡ δὲ τοῦ λαοῦ παιδαγωγία ἀπέχει τοῦ νὰ ἦναι, ὡς δεῖ, ἐθνικὴ καὶ νὰ μορφώῃ χριστιανικῶς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον μὴ ἀγνοοῦν τὰς δυσχερείας, καθ' ὧν ἔχει ν' ἀντιπαλαίσῃ, θέλει ἐπιδιώξει πάση δυνάμει τὴν βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι μόνον τῇ συναρωγῇ ἀπάντων τῶν ἐταίρων δύναται οἱ ἀγῶνες τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νὰ στεφθῶσιν ἐπὶ τέλους ὑπὸ ἐπιτυχίας.

Τὸ νεοσύστατον περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου, ὁ *Πλάτων*, ἔχει ἔτι, ὡς ἦν ἐπόμενον, οὐκ ὀλίγας ἀτελείας, ἀλλὰ τὸ Συμβούλιον συνεννοούμενον μετὰ τῆς ἰδιαίτερας ἐπιτροπείας αὐτοῦ θέλει καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως ἐπενέγκῃ εἰς αὐτὸ πάσας τὰς δυνατὰς βελτιώσεις, ὥστε ν' ἀνταποκρίνηται τοῦτο πληρέστερον εἰς τὸν σκοπὸν του, νὰ εὐρίσκωσι δὲ οἱ φιλοναγνώσται πάσης τάξεως ποικίλην καὶ διδακτικὴν ὕλην ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀναγκαῖα εἶναι ἐπίσης ἡ πρόθυμος σύμπραξις πάντων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου. Διὰ τοῦτο τὸ Συμβούλιον ἀποτείνεται εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἀξιοτίμων ἐταίρων καὶ παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ πέμπωσι πρὸς τὸ προεδρεῖον διαφόρους μελέτας, διατριβὰς, παρατηρήσεις, συλλογὰς τῶν ζώντων μνημείων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου καὶ εἴ τι ἄλλο σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ περιοδικοῦ, ἅπερ εὐγνωμόνως δεχόμενον τὸ Συμβούλιον καὶ ἡ Ἐπιτροπεία τοῦ περιοδικοῦ προθύμως θέλει δημοσιεύει ἐν αὐτῷ. Ἐπιγραφαὶ ἀρχαῖαι, περιγραφαὶ γεωγραφικαὶ, ὄνομαστικαὶ πόλεων, ποταμῶν, ὀρέων, μυθικαὶ καὶ ἱστορικαὶ παραδόσεις, κῆθη καὶ ἔθιμα, λέξεις, φράσεις, παροιμίαι, ἀνιγμάτα, ἄσματα, μῦθοι καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι ὕλη, συμβάλλουσα τὸ μὲν εἰς κατάληψιν τῆς

αρχαιότητα, τὸ δὲ εἰς πληρεστέραν γνώσιν τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου, πολυτιμος μὲν ἡμῖν, περιζήτητος δὲ τοῖς κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑυρώπην σοφοῖς.

Πεποιθὸς λοιπὸν τὸ νέον Συμβούλιον εἰς τὴν πρόθυμον συνδρομὴν τῶν φίλων ἑταίρων, ἀναλαμβάνει μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων τὴν διοίκησιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 12 Σεπτεμβρίου 1879.

Ὁ Πρόεδρος

Κ. Ι. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Γεν. γραμματεὺς
Βλ. Σκορδέλης.

Ἄριθ. 28.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἑταίρους.

ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἀνεκoinώθη εἰς τὸν ἡμέτερον σύλλογον, ὅτι ἐν Λονδίῳ τῆ πρωτοβουλία τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς Ἑλλάδος κ. Ἰ. Γενναδίου καὶ ἄλλων ὁμογενῶν συνεστάθη «Ἑλληνικὸς φιλεκαπαιδευτικὸς Σύλλογος», οὗ σκοπὸς εἶνε ἡ διάδοσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἡ κράτυσις τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνισμοῦ, ἐξ ὧν τὰ βέλτιστα καὶ τὰ μέγιστα δύναται νὰ προσδοκῆ ἡ ἡμετέρα πατρίς καὶ ἐκπαιδευσις· προσκαλοῦνται δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπιτετραμμένου κ. Γενναδίου διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ τῇ δούλῃ Ἑλλάδι ὁμογενῶν οἱ βουλόμενοι νὰ ἐγγραφῶσι μέλη τοῦ Συλλόγου ἐκεῖνον.

Ταῦτα γνωρίζοντες τοῖς ἀπανταχοῦ κ.κ. ἑταίροις τοῦ ἡμετέρου συλλόγου εὐελπιστοῦμεν ὅτι πολλοὶ αὐτῶν θέλουσι φιλοτιμηθῆ νὰ γείνωσι μέλη συλλόγου, οὗτινος αἱ ἐνέργειαι πολλαχῶς θέλουσιν ἀποβῆ ὠφέλιμοι τῇ πατρίδι.

Ὁ Πρόεδρος

Κ. Ι. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Γεν. γραμματεὺς
Βλ. Σκορδέλης.

Γνωστοποιήσεις

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 8 ἰσταμένου ἐπιθυμοῦν νὰ μὴ ἐπιβαρύνῃ τοὺς νεωστὶ ἐγγραφομένους δι' ἀπαντος τοῦ ἀντιτίμου τῶν προεκδομένων τευχῶν τοῦ Πλάτωνος, ἅτινα βεβαίως οἱ νεωστὶ ἐγγραφομένοι δὲν δικαιοῦνται νὰ λάβωσιν δωρεάν, ὥρισε τὴν τιμὴν ἐκάστου τῶν προεκδομένων τευχῶν εἰς λεπτὰ ἐξήκοντα (60). Οἱ βουλόμενοι λοιπὸν νὰ ἐγγραφῶσιν νέοι ἑταῖροι καὶ νὰ ἔχωσιν πλήρη τὴν σειρὰν τῶν τευχῶν τοῦ Πλάτωνος, ὀφείλουσι νὰ πέμπωσιν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ συλλόγου μετὰ τῆς ἐξαμηνιαίας συνδρομῆς τῶν καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐγγραφῆς

καὶ χρηματικὴν ποσὴν ἀνάλογον πρὸς τὰ προεκδομένα τεύχη. Ὡσαύτως ἀντὶ ἐξήκοντα λεπτῶν θέλουσι λαμβάνει τεύχη καὶ ὅσοι τῶν συνδρομητῶν ἢ ἑταίρων ἀπόλεσαν τευχὸς τι ἢ τεύχη καὶ θέλουσι νὰ συμπληρώσωσι τὸν μὲν τινὰ τοῦ Πλάτωνος.

ΔΩΡΕΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ

ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου.

Ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἀθηναίου τῆ παρακλήσει τοῦ προεδρείου ἐδωρήσατο ἑλπὴν τὴν σειρὰν τοῦ περιοδικοῦ (ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἐσχάτως ἐκδοθέντος τευχους,) ἀποτελοῦσαν ἑπτὰ τόμους μετὰ σχεδιογραφημάτων διαφόρων ἀρχαιοτήτων, τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας γενομένων ἀνασκαφῶν ἐν Μυκῆναις, Σπάτα, ὑπὸ τὴν Ἀκροναυπλιαν καὶ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀλλαχοῦ.

— Ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Κυριακόπουλος ἐδωρήσατο ἀνὰ ἑν ἀντίτυπον τῆς διὰ τοῦ προηγουμένου τευχους τοῦ Πλάτωνος ἀγγελθείσης διπλῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, τῆς μὲν πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων σχολείων, τῆς δὲ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν.

Ὁ κ. Βλ. Γ. Σκορδέλης δύο μὲν ἀντίτυπα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ πρὸ τινος ἐκδοθέντος βιβλίου *Οἱ γορεῖς τοῦ Πήγα*, καὶ ἀνὰ ἑν ἀντίτυπον ἄλλων τινῶν βιβλιαρίων, τοῦ μὲν ἐπιγραφομένου *Θρακικαὶ μελέται* ἐν Δειψίᾳ ἐκδομένου, τοῦ δὲ ἐπιγραφομένου «Ἐκθεσις τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1873 τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλληνικοῦ συλλόγου τῶν φιλομούσων» καὶ ἑν ἀντίτυπον τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ αὐτοῦ συλλόγου.

— Οἱ φιλόκαλοι ἀδελφοὶ Γ. καὶ Κ. Βλαστοὶ ὡς συνέχειαν τῆς πρὸ πολλοῦ ὑπ' αὐτῶν δωρηθείσης τῷ συλλόγῳ ἀξίας λόγου συλλογῆς πάντων τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκδομένων βιβλίων καὶ συγγραμμάτων ἐδωρήσαντο τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου καὶ ἀνὰ ἑν ἀντίτυπον τῶν ἐσχάτως ὑπ' αὐτῶν τούτων ἐκδοθέντων βιβλίων τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ὑπὸ Δ. Πανταζῆ, καὶ τῆς Φυσικῆς ἱστορίας ὑπὸ Δ. Μηλιαράκη, ἀμφοτέρων μετὰ εἰκονογραφικῶν λίαν φιλοκάλας ἐκτετυπωμένων ἐν τοῖς καταστήμασι τῶν κ.κ. ἀδελφῶν Βλαστῶν.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ.

6.

Τίνι τρόπῳ προστιθέμενοι οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 καὶ 8 ἀποφέρουσι τὰ ἐξῆς ἀθροίσματα; ἦτοι

9,999 36 καὶ 36;

7.

Πώς είναι δυνατόν δι' 24 γραμμῶν τοῦ αὐτοῦ μήκους νὰ σχηματισθῶσιν 9 μικρὰ τετράγωνα ἴσα καὶ συνεχόμενα, μετὰ δὲ τὴν ἀφαίρεσιν 8 γραμμῶν, νὰ μείνωσι δύο τετράγωνα ἄνισα ;

8.

Τί ἐσήμαινεν ἡ ἀπάντησις ποιμένου τινός, εἰπόντος, ὅτι « μετὰ 15 πρόβατα πληρῶν χρέος καὶ τοκίζω χρήματα ; »

N. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ.

ΛΥΣΙΣ

Τῶν ἐν τῷ Η'. φυλλαδίῳ ζητημάτων.

Τοῦ 3.

Ἀλέκτωρ.

Τοῦ 4.

9	46	41	36
14	42	40	36
13	8	45	36
36	36	36	36

Τοῦ 5.

α'.) Λαμβάνομεν ἐκ τοῦ ἀσκοῦ τρεῖς διὰ τοῦ μικροῦ δοχείου καὶ πληροῦμεν τὸ μεγαλύτερον (ἴτοι τὸ τῶν 3 1/2 ὀκάδων). Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν εἰς μὲν τὸν ἀσκὸν 1/2 ὀκ. εἰς τὸ μικρὸν δοχεῖον 1, καὶ εἰς τὸ μέγα 3 1/2.

β'.) Τὸ ἐκ 3 1/2 ὀκάδων πεπληρωμένον δοχεῖον, κενοῦμεν εἰς τὸν ἀσκόν.

γ'.) Ὡσαύτως εἰς τὸ κενωθὲν δοχεῖον, κενοῦμεν καὶ τὴν ἐν τῷ μικρῷ δοχείῳ 1 ὀκάν.

δ'.) Πληροῦμεν τὸ μικρὸν δοχεῖον (ἐκ τοῦ ἀσκοῦ) καὶ κενοῦμεν αὐτὸ εἰς τὸ μεγαλύτερον.

Οὕτω πως δὲ πράττοντες, ἔχομεν εἰς μὲν τὸν ἀσκὸν 2 1/2 ὀκάδας, εἰς δὲ τὸ μέγα δοχεῖον ἑτέρας 2 1/2, ἴτοι ἐν ὅλῳ ὀκάδ. 5.

N. A.